

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Násilí v partnerských vztazích pohledem literárních pramenů české pozdně
středověké provenience

Bakalářská práce

2025

Eliška Brunnerová

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Eliška Brunnerová**
Osobní číslo: **H22094**
Studijní program: **B0222A120026 Historie**
Specializace: **Historie – Kulturně historická studia**
Téma práce: **Násilí v partnerských vztazích pohledem literárních pramenů české
pozdě středověké provenience**
Zadávající katedra: **Ústav historických věd**

Zásady pro vypracování

Téma domácího násilí patří k živým otázkám současnosti, a to nejen kvůli aktuálně projednávané ratifikaci istanbulske úmluvy. Stejně jako je nesnadné definovat hranice domácího násilí, není rovněž snadné nacházet jeho kořeny včetně genderové podmíněnosti. Cílem této práce je mapovat (alespoň z části) svědectví středověkých autorů, jejichž texty vznikaly v prostředí českých zemí a které formovaly náhled tehdejší společnosti na násilí ve vztahu mezi mužem a ženou a další jevy s tím související.

Úkolem autorky/autora práce bude nejprve zmapovat prameny českého prostředí pozdního středověku a provést jejich důkladnou analýzu. Na tomto základě bude možné vytvořit alespoň dílčí srovnání mezi literaturou normativní (práce T. Štítného) a literaturou krásnou (poezií i prózou), které dodá plasticitu závěrečnému obrazu. Podkladem a pomocí pro všímavé čtení pramenů a jejich analyzování bude zejména zahraniční literatura (převážně anglicky psaná).

Téma násilí ve vztahu mezi mužem a ženou ve středověkých pramenech bude zasahovat a popisovat tyto oblasti:

- Popis domácího násilí a situací, které je vyvolávají.
- Zdůvodnění násilí a jeho místa ve společenských vztazích (výchova, disciplinace, autoritativní přístup).
- Společenská přípustnost a nepřipustnost násilí.
- Normativa věnující se tématu násilí a jeho definice
- Příklady domácího násilí ve svědectví pramenů soudní povahy

Nároky na studentku/studenta: schopnost a ochota ponořit se do pramenů psaných starou češtinou, schopnost přečíst několik textů sekundární literatury v angličtině.

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Prameny:

Díla Tomáše Štítného ze Štítného (a další kazatelská literatura

Černý, V., Staročeská milostná lyrika, Praha 1948

Mertlík R. – Krátký R., Písň žáků darebáků, Praha 1951.

Vilikovský, J. (ed), Próza z doby Karla IV., Praha 1948.

Tichá, Z. (ed), Veršované skladby Neuburského sborníku, Praha 1960.

Lehár, a další...

Literatura:

Beran Z., Válka a násilí jako sociální kód české pozdně středověké šlechty, Český časopis historický 115/2 (2017), s. 319-345.

Butler, S M., The Language of Abuse: Marital Violence in Later Medieval England. Leiden – Boston 2007.

Classen A, The Power of a Woman's Voice in Medieval and Early Modern Literatures, Berlin – New York 2007.

Dean T., Domestic violence in late-medieval Bologna, Renaissance Studies, 18 (2004), pp. 527-543.

Didier L (Šorm, M), Rytíř "mužný" není...: rozhovor s francouzským medievistou Didierem Lettem, Dějiny a současnost 37/9 (2015), s. 37-39.

Kras P – Nodl M. (ed), Manželství v pozdním středověku: rituály a obyčeje. Praha 2014.

Pospíšilová, P., Násilí ve šlechtických manželstvích v období baroka: causa Karla Adama z Mansfeldu. Theatrum historiae 8 (2011), s. 63-97.

Rychterová, P., Jeden den středověkého manželství, in: Jeden den ve středověku, Praha 2014, s. 179-195.

Rychterová, P., Žena a manželství v díle Tomáše ze Štítného. Mediaevalia Historica Bohemica 6 (1999,) s. 95-109.

Salisbury E – Donavin G. – Price M.L. (ed), Domestic Violence in Medieval Texts, Florida 2002.

Zanetti Dominques L. – Caravaggi L. – Paoletti G., Women and Violence in the Late Medieval Mediterranean, ca. 1100–1500, London – New York 2022

Žena v dějinách Prahy : sborník příspěvků z konference Archiou hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993 , Praha 1933 (B. Kopišková, P. Kreuz)

Vedoucí bakalářské práce:

prof. Mgr. Martin Čapský, Ph.D.

Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. března 2024

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2025

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D. v.r.
děkan

doc. Mgr. Pavel Marek, Ph.D. v.r.
vedoucí katedry

Prohlašuji:

Práci s názvem *Násilí v partnerských vztazích pohledem literárních pramenů české pozdně středověké provenience* jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne: 10.6. 2025

Eliška Brunnerová v. r.

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce, Mgr. Ptáčkové, Ph.D., za její odborné vedení a podporu v počátcích zpracování práce. Dále bych chtěla poděkovat panu prof. Mgr. Čapskému, Ph.D., který převzal vedení mé práce a pomohl mi ji dokončit.

ANOTACE

Práce se zaměřuje na problematiku genderově podmíněného násilí v partnerských vztazích pozdního středověku. Zabývá se fungováním středověkého manželství a tím, jak a kdy k partnerskému násilí docházelo. Srovnává literární zobrazení násilí v normativní a krásné literatuře. V závěru se práce věnuje konkrétním případům násilného chování v partnerských vztazích, jak jsou zachyceny v soudních sporech, a analyzuje právní a společenské reakce na tuto problematiku.

KLÍČOVÁ SLOVA

Manželství, partnerské násilí, pozdní středověk, postavení žen, soudní spory

TITLE

Violence in the Intimate Relationships reflected in the Texts of the Czech Late Medieval Provenience

ANNOTATION

The thesis focuses on the issue of gender-based violence in intimate relationships in the late Middle Ages. It analyzes the dynamics of medieval marriage and examines how and when intimate partner violence occurred in this context. Finally, it explores specific cases of violent behavior in intimate relationships as recorded in court disputes, analyzing legal and societal responses to this issue.

KEYWORDS

Marriage, intimate partner violence, late Middle Ages, status of women

OBSAH

ÚVOD.....	10
1. DOMÁCÍ A PARTNERSKÉ NÁSILÍ	13
1.1. Definice domácího a partnerského násilí	13
1.2. Formy partnerského násilí.....	17
1.3. Partnerské násilí jako genderově podmíněný problém	18
2. STŘEDOVĚKÉ MANŽELSTVÍ.....	20
2.1. Názor církve na manželství	26
2.2. Násilí v partnerských vztazích ve středověku.....	29
3. REFLEXE NÁSILÍ V DOBOVÉ LITERATUŘE.....	34
3.1. Normativní literatura.....	34
3.1.1. Jan Hus – O manželství.....	34
3.1.2. Šimon Lomnický z Budče – Krátké naučení mladému hospodáři	35
3.1.3. Pavel Židek – Spravovna.....	37
3.1.4. Tomáš Štítný ze Štítného – Knížky sestery o obecných věcech křesťanských.....	38
3.1.5. Ludvík z Pemštejna – Naučení rodičům	41
3.2. Krásná literatura	42
3.2.1. Próza z doby Karla IV.....	42
3.2.2. Staročeská lyrika	43
3.2.3. Carmina scholarium vagorum – Písňe žáků darebáků.....	43
3.2.4. Dekameron.....	45
3.2.5. Satyry o ševcích	49
3.2.6. Veršované skladby Neuberského sborníku.....	50
3.3. Porovnání krásných a normativních textů	51
4. SOUDNÍ SPORY A KONKRÉTNÍ PŘÍPADY PARTNERSKÉHO NÁSILÍ	53
5. ZÁVĚR.....	60
6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	63

ÚVOD

Partnerské násilí nepředstavuje pouze současný fenomén, ale nezdá se vyskytovat i ve středověkých domácnostech. Tato bakalářská práce se zaměřuje na problematiku partnerského násilí v období pozdního středověku a analyzuje jeho projevy vyskytující se v dobových pramenech. Klade si za cíl zodpovědět otázku, v jaké míře se násilí v manželských vztazích vyskytovalo, jakými formami se nejčastěji projevovalo a jak jej tehdejší společnost vnímala. Práce analyzuje dobové prameny a mapuje svědectví středověkých autorů, jejichž texty vypovídají o přijatelnosti násilí v manželství. Na základě analýzy vybraných pramenů práce porovnává texty literatury normativní s literaturou krásnou, přičemž sleduje odlišnosti v zachycení a hodnocení násilí v jednotlivých textech. Pozornost je rovněž věnována náboženským a kulturním normám, které formovaly dobový náhled na manželství a roli násilí v něm. Zkoumá rovněž i tradiční genderové role, které formovaly očekávání, jak se má chovat ideální muž a žena.

První část práce se zaměřuje na obecné charakteristiky domácího a partnerského násilí. Úvodem jsou vymezeny základní pojmy a popsány rozdíly mezi domácím násilím jakožto široké kategorií a partnerským násilím. Následně jsou popsány jednotlivé formy násilí (fyzické, psychické, sexuální, ekonomické...) a to, jak se vzájemně kombinují a prolínají. Dále se kapitola zaměřuje na otázku genderové podmíněnosti partnerského násilí. Zkoumá tedy, zdali je tento typ násilí namířen převážně proti jednomu pohlaví, jakou roli v tomto ohledu hrají genderové stereotypy a to, jak společnost vnímá obraz muže a ženy.

Druhá kapitola se soustředí na fungování středověkého manželství a na společenské role mužů a žen. Zkoumá nejen fungování samotného manželství, ale i uzavírání sňatků a to, jaké byly dobové představy o ideálním manželce a manželovi. Dále je pozornost věnována tomu, jak se k manželství stavěla křesťanská církev a jak ovlivňovala každodenní realitu středověkého manželství. Závěrečná část kapitoly se věnuje postavení mužů a žen ve společnosti a tomu, jak se středověká společnost stavěla k partnerskému a domácímu násilí.

Třetí kapitola práce analyzuje konkrétní zmínky o partnerském násilí v dobové literatuře. V tomto kontextu je zkoumáno, jak bylo násilí zobrazováno ve vybraných dílech normativní a krásné literatury, a jaké hodnoty tyto texty zprostředkovaly čtenáři. V rámci normativní literatury se tato kapitola zaměřuje nejprve na traktát „*O manželství*“ od autora Jana Husa, které dává mladému muži rady do manželství. Kromě obecných rad ohledně manželského soužití autor popisuje i to, jak má svou manželku fyzicky trestat. Podobný postoj

lze nalézt i v díle „*Krátké naučení mladému hospodáři*“ od Šimona Lomnického z Budče. V jeho veršovaném textu se věnuje tomu, jak se má mladý muž starat o své hospodářství a jak řídit svou čeleď. Dále doporučuje, jak se má hospodář chovat ke svým dětem a manželce a popisuje i to, jak má svou neposlušnou manželku v případě potřeby trestat. Jako další dílo je zmíněn text „*Spravovna*“ od autora Pavla Žídka. Žídek se ve svém díle v několika kapitolách věnuje postavení žen a manželským svazkům. Nastihuje obraz ideální manželky a zároveň reflektuje i možnost užití násilí vůči své ženě v rámci udržení pořádku v domácnosti. Dalším zkoumaným textem jsou „*Knižky šestery o obecných věcech křesťanských*“ od autora Tomáše Štítného. Text se věnuje postavení mužů a žen v manželství a tomu, jak má žena počestně žít. Popisuje tři stavy, ve kterých žena může žít – stav panenský, manželský a vdovský. Sám autor považuje panenský stav za nejdůstojnější a nejčistší. Stav manželský naopak považuje za nejméně ctnostný. Dále apeluje na důležitost sexuální zdrženlivosti, víru a věnost v manželství. Posledním normativním textem zkoumaným v této kapitole je „*Naučení rodičům*“ od Ludvíka z Pernštejna. Zde jsou také vyobrazeny ideální vlastnosti správné manželky, kdy je největší důraz kladen na poctivost, věnost a lásku k Bohu.

Ve druhé části třetí kapitoly jsou analyzována vybraná díla krásné literatury, která reflektují tematiku partnerského násilí či postavení mužů a žen v manželství. Jako první je analyzován text „*Písně žáků darebáků*“, konkrétně báseň „*Žáci, žáci, nežeňte se!*“. Tato satirická báseň ukazuje výměnu tradičních rolí žen a mužů ve středověké domácnosti. Postava ženy je v básni charakterizována jako hašteřivá, panovačná a rozkazovačná, na místo pokorné a poslušné hospodyně. Muž zde naopak vystupuje jako zoufalý a nešťastný a žije pod nadvládou své ženy. Právě toto záměrné obrácení tradičních společenských rolí působí humorně a poukazuje na silné zakořenění genderových rolí ve středověké společnosti. Satira poukazuje na nepřirozenost dominantního postavení ženy a varuje muže před úskalími vstupu do manželství. Dalším zkoumaným textem je „*Dekameron*“ Giovanniho Boccaccia. V tomto díle se motiv násilného chování vyskytuje hned ve třech příbězích a je zde vykreslováno jako vhodný prostředek k výchově či potrestání manželky. Třetím textem jsou „*Satyry o ševcích*“, které nahlíží na každodenní život městských řemeslníků a jejich manželek. Satyra o ševci popisuje muže, který propadl hazardním hrám a opakovaně fyzicky napadá svou manželku. Jako poslední příklad krásné literatury je v kapitole zmíněna kniha „*Veršované skladby Neuberského sborníku*“, konkrétně satirická báseň „*O ženitbě*“. Báseň se věnuje výběru vhodného partnera a výhodám či nevýhodám manželství. Každý muž by si měl svou nastávající vybírat pečlivě, aby byla poslušná a pokorná. Pokud by si muž vybral neuvážlivě, mohl by se

oženit se ženou hašteřivou a panovačnou. I tento text považuje násilí za legitimní nástroj pro nápravu nevhodného ženského chování. Fyzický trest zde není vnímán jako projev krutosti, ale jako forma výchovy.

V závěru se práce zaměřuje na konkrétní případy násilí v partnerských vztazích, které byly dochovány v dobových soudních spisech. Tyto záznamy poskytují vhled do každodenní reality středověkých domácností a ukazují, jak bylo násilné chování vnímáno. Soudní záznamy dokládají nejen výskyt násilného chování, zároveň odhalují, jaké důvody k násilí vedly a jaké byly výsledky soudních procesů.

1. DOMÁCÍ A PARTNERSKÉ NÁSILÍ

1.1. Definice domácího a partnerského násilí

V této kapitole se budu věnovat obecné charakteristice pojmů domácího a partnerského násilí. Nejprve vymezím základní pojmy a dílčí rozdíly mezi partnerským a domácím násilím. Zaměřím se na všechny formy násilného chování, které se mohou vyskytnout v rámci partnerského soužití. Cílem této úvodní kapitoly je vytvořit teoretický základ pro následující kapitoly práce, ve kterých se budu věnovat výskytu násilného chování ve středověkých domácnostech.

Domácí a partnerské násilí jsou vážným a přetrvávajícím problémem, který se může týkat osob bez ohledu na jejich věk, pohlaví či sociální postavení.¹ Tato problematika zahrnuje různé formy násilí a zneužívání, včetně násilí psychického, ekonomického a sexuálního. Všechny tyto formy násilí mohou mít devastující dopady na mentální i fyzické zdraví oběti a mohou na ni zanechat dlouhodobé, nebo i trvalé následky. Tento společenský problém je obvykle charakterizován opakovaným a stupňujícím se týráním ze strany blízké osoby. Často se jedná o osoby žijící ve stejné domácnosti. Oběti se často dostávají do bezvýchodné situace a mají pocit, že násilnému chování není úniku.² Domácí násilí lze označit za jeden z nejkomplicovanějších druhů násilí. Jedním z důvodů je to, že z právního hlediska stále neexistuje jednotná definice pojmu *domácí násilí*, kterou by bylo možno při řešení případů týkajících se domácího násilí užívat. Obvykle se pro potřeby výzkumů na toto téma užívají různé definice, které jsou většinou založené na možných násilných činech a jsou upravovány dle potřeb daného případu.³ Absence této jednotné a jasné definice může mít za následek nesprávné či zavádějící závěry, a to právě pro to, že se definice často upravuje pro potřeby jednotlivých případů. Pokud jsou tyto různé případy následně porovnány mezi sebou, může definice pokaždé vyznít trochu jinak.⁴ Základní význam domácího násilí se po dlouhou dobu vztahoval prakticky jen na fyzické útoky mužů, mířené proti jejich manželkám či partnerkám. Postupem času se ale od tohoto vysvětlení domácího násilí začalo odklánět a v současnosti

¹ DALIGAND, Liliane. *Násilí v partnerských vztazích*. Praha, 2004. ISBN 978-80-262-0718-4. S. 14.

² VOŇKOVÁ, Jiřina a SPOUSTOVÁ, Ivana. *Domácí násilí z pohledu žen a dětí: právní stav k 1.1.2016*. 3. přepracované vydání. Praha: proFem, 2016. ISBN 978-80-904564-5-7. S. 11.

³ *Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-914-6. S.14.

⁴ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava – POKORNÁ, Dana – TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí. Oběti partnerského násilí, násilí mezi rodiči očima dětí, pachatelé partnerského násilí*. Praha, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4. S. 9.

pojmem zahrnuje i veškeré útoky žen na své manžely/partnery. Mimo jiné se tam nyní řadí také násilí vyskytující se v homosexuálních párech a trans-generační násilí (resp. násilí rodičů na dětech, či útoky dětí na rodiče a násilí páchané na seniorech apod.). Kromě fyzických útoků se nyní navíc zohledňují i ostatní formy násilí, jako je násilí psychické, sexuální a ekonomické. Dnes se tak kromě pojmu domácí násilí můžeme často setkat i s termíny *rodinné násilí*, *partnerské násilí*, *násilí v rodině* apod.⁵

Domácí násilí se jako specifické téma odborného zájmu začalo více zkoumat až na počátku 70. let 20. století. Od té doby na toto téma vyšla řada odborných publikací, které se zabývají násilím na dětech, seniorech, či mezi partnery.⁶ Problematika partnerského násilí je v současnosti zkoumána pod záštitou vědních oborů *gender history* nebo také *gender studies*.⁷ V současnosti vstupuje téma domácího násilí do popředí výzkumů, a to zejména proto, aby informovaly společnost o této problematice. Výzkumy a publikace hrají klíčovou roli v prevenci proti domácímu násilí, kdy zvyšují povědomí veřejnosti o této problematice a poskytují obětem informace, jak z násilného vztahu uniknout.⁸ Domácí násilí lze obecně charakterizovat jako specifický způsob chování mezi blízkými osobami, které zpravidla sdílí stejnou domácnost. Typickým rysem těchto vztahů je nerovnováha moci, kdy má jeden z partnerů kontrolu nad tím druhým a vyvíjí na něj nějakou formu násilí či útlaku.⁹ K násilí zpravidla dochází opakovaně a skrytě, čili mimo dohled veřejnosti či ostatních členů domácnosti. Agresor obvykle přidává na intenzitě a násilné projevy se stávají častějšími, intenzivnějšími a mohou nabývat různých podob. Například může z psychického násilí přejít k fyzickému či sexuálnímu.¹⁰

Problematika domácího a partnerského násilí není mimořádná násilím jako takovým, ale především vztahem oběti s agresorem. Zatímco se běžné násilné činy zpravidla odehrávají mezi cizími lidmi a jedná se o jednorázový útok (fyzický či sexuální), domácí násilí se projevuje jako dlouhodobý a opakující se proces, jehož formy mohou být kromě fyzického a sexuálního násilí i psychické či ekonomické. Nejčastěji se tak děje mezi partnery sdílející společnou

⁵ STOČESOVÁ, Veronika a ČÁP, David. *Psychoterapeutická práce s původci domácího násilí: zvládnání vzteku, agrese a násilných projevů*. Praha: Portál, 2020. ISBN 978-80-262-1655-1. s. 26.

⁶ *Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-914-6. S. 11.

⁷ Pavla POSPÍŠILOVÁ, *Násilí ve šlechtických manželstvích v období baroka: Causa Karla Adama z Mansfeldu*. In: *Theatrum historiae* 8 (2011). s. 63.

⁸ STOČESOVÁ, Veronika a ČÁP, David. *Psychoterapeutická práce s původci domácího násilí: zvládnání vzteku, agrese a násilných projevů*. s. 25.

⁹ *Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-914-6. S. 12.

¹⁰ VOŇKOVÁ, Jiřina a SPOUSTOVÁ, Ivana. *Domácí násilí z pohledu žen a dětí: právní stav k 1.1.2016. 3. přepracované vydání*. Praha: proFem, 2016. ISBN 978-80-904564-5-7. S. 20.

domácnost. Rovněž se však může tento problém vyskytnout i v počátcích či po ukončení vztahu, kdy spolu partneri nebydlí.¹¹ Domácí násilí se typicky odehrává v cyklech, které se vyznačují střídáním fází napětí a násilných incidentů s fázemi klidu a omluv ze strany násilného partnera. V dobré víře tedy oběť může násilníka obhajovat a svá případná zranění skrývat, protože věří, že se partnerovo chování změní k lepšímu.¹² Domácí násilí je dále charakteristické tím, že jsou spolu oba jedinci silně svázáni, ať už skrze uzavřené manželství, chováním silných citů či vlastnění společného majetku. Oběti mohou pociťovat bezmoc a pocit, že od násilí není úniku. Kromě materiálních překážek mohou sehrát roli i náboženské, kulturní nebo rodinné důvody (výchova společných dětí apod.).¹³

Problematika partnerského násilí se v oblasti domácího násilí stala zvláštní výzkumnou složkou. I když se svou podstatou velmi podobá domácímu násilí, násilí mezi partnery se liší tím, že se jedná výhradně o násilí páchané v intimních či romantických vztazích.¹⁴ Pro partnerské násilí je typické, že jsou role násilné a ohrožené osoby ve většině případů neměnné a časem dochází k eskalaci násilí co do intenzity a frekvence.¹⁵ Partnerské násilí se často začíná projevovat nenápadně, jako občasné verbální násilí a hádky (ponižování, pokřikování, nadávky a sprostá slova...), které po nějaké době pozvolna přerostou v jinou formu násilí (fyzické, sexuální...).¹⁶ Počáteční fáze vztahu bývá často vnímána jako harmonická a bezproblémová a případné náznaky násilného chování jsou často přehlíženy či omlouvány. Například velká žárlivost a přehnaná kontrola mohou být chybně interpretovány jako výraz intenzivní lásky a zájmu o partnera.¹⁷ Kvůli citovému vztahu k násilnému partnerovi ohrožená osoba často věří, že může násilí ukončit či alespoň umírnit. Může se například domnívat, že se partnerovo chovánílepší po narození jejich dítěte, že změnu přinese příslib abstinence, nebo že je násilí důsledkem užívání omamných látek. Velkou roli často sehrává i strach z ekonomické nejistoty po odchodu od násilného partnera, nebo obava z nedostatku relevantních důkazů, které by

¹¹ Tamtéž, S. 31.

¹² MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava - POKORNÁ, Dana - TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí. Oběti partnerského násilí, násilí mezi rodiči očima dětí, pachatelé partnerského násilí*. Praha, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4. S. 10.

¹³ STOČESOVÁ, Veronika a ČÁP, David. *Psychoterapeutická práce s původci domácího násilí: zvládnání vzteku, agrese a násilných projevů*. Praha: Portál, 2020. ISBN 978-80-262-1655-1. s. 37.

¹⁴ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava - POKORNÁ, Dana - TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí. Oběti partnerského násilí, násilí mezi rodiči očima dětí, pachatelé partnerského násilí*. S. 9.

¹⁵ VOŇKOVÁ, Jiřina a SPOUSTOVÁ, Ivana. *Domácí násilí z pohledu žen a dětí: právní stav k 1.1.2016. 3. přepracované vydání*. Praha: proFem, 2016. ISBN 978-80-904564-5-7. S. 20.

¹⁶ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava - POKORNÁ, Dana - TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí. Oběti partnerského násilí, násilí mezi rodiči očima dětí, pachatelé partnerského násilí*. S. 9.

¹⁷ STOČESOVÁ, Veronika a ČÁP, David. *Psychoterapeutická práce s původci domácího násilí: zvládnání vzteku, agrese a násilných projevů*. s. 35.

dokázaly přítomnost násilí v domácnosti.¹⁸ Některé oběti se také mohou bát reakce okolí, či si zkrátka jen nechtějí přiznat, že se stali obětí domácího násilí. Dalším ze závažných faktorů je i možné vnímání reality, kdy může oběť začít svou situaci zlehčovat, či za násilí dokonce vinit sebe samu. Ačkoli je partnerské násilí nejčastěji charakterizováno jako jednostranné, v některých případech se může násilné chování vyskytovat u obou partnerů. V těchto vztazích často vykazuje každý z partnerů jiné známky agrese. Například zatímco jeden může vyvíjet psychický nátlak, druhý může reagovat fyzickými útoky.¹⁹ Hovorově se tento typ vztahů nazývá „italskou domácností“ či „italským manželstvím.“ Jedná se o vztahy, ve kterých se vyskytuje velké množství hádek a konfliktů celkově. Ačkoli je násilí v partnerském vztahu vážným problémem a nepochybně představuje oprávněný důvod k ukončení vztahu, je potřeba jej odlišit od občasných mírných konfliktů, které se mohou objevit u kteréhokoli páru. Například užití vulgárního výrazu během hádky ještě nemusí nutně znamenat, že se daná osoba stala obětí domácího násilí.²⁰ Ovšem je vždy na místě vhodná obezřetnost, neboť ve většině případů začíná týrání právě přijetím těchto příležitostných partnerských selhání. Postupně si oběť zvyká na horší a horší chování partnera a situace může vy eskalovat až do vážného napadení.

Debaty o partnerském násilí jsou nyní aktuální i kvůli debatám o ratifikaci Istanbulské úmluvy (*„Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí“*) Parlamentem České republiky. Tento mezinárodní dokument dosud podepsalo 45 Evropských států, z nichž 37 úmluvu rovněž ratifikovalo, tedy závazně potvrdilo. Ratifikace úmluvy Českou republikou by mimo jiné znamenalo, že by prevence a pomoc obětem domácího a sexuálního násilí byly trvalou povinností státu. Jedná se o mezinárodní smlouvu, která se zaměřuje na potírání domácího a genderově podmíněného násilí, která spadá do rámce úmluv Rady Evropy v oblasti ochrany lidských práv. Úmluva neupravuje přímá práva jednotlivých osob, ale stanovuje jasné závazky pro stát, především v oblasti ochrany před domácím násilím. Istanbulská úmluva byla vydána v Istanbulu roku 2011 a pokrývá nejen domácí násilí a násilí na ženách, ale i ochranu proti sexuálnímu násilí, násilím na dětech a mužích.²¹

¹⁸ Tamtéž, s. 42.

¹⁹ Tamtéž, s. 39.

²⁰ DALIGAND, Liliane. *Násilí v partnerských vztazích*. Praha, 2004. ISBN 978-80-262-0718-4. S. 12.

²¹ Vláda České republiky. *Vláda dnes vyslovila souhlas s návrhem na ratifikaci Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí* [online]. 21. června 2023. Dostupné z: <https://vlada.gov.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/aktuality/vlada-dnes-vyslovila-souhlas-s-navrhem-na-ratifikaci-umluv-rady-evropy-o-prevenci-a-potirani-nasili-na-zenach-a-domaciho-nasili-206582/>. [citováno 21. 5. 2025].

1.2. Formy partnerského násilí

Partnerské násilí se ve vztazích zpravidla projevuje jako kombinace několika forem násilného chování – psychického, fyzického, sexuálního a ekonomického. Tyto formy se mohou vyskytovat v různých kombinacích a případně i samostatně.²² Pro lepší orientaci zde přiblížím typy partnerského násilí formou rozdělení do čtyř základních skupin, které následně uplatním i při analýze partnerského násilí ve středověkých textech.

Psychické (emocionální) násilí se většinou projeví jako první ze všech forem násilí v partnerském vztahu. Má zpravidla méně viditelné následky na oběti než násilí fyzické, je ovšem stejně destruktivní a nebezpečné. Kvůli tomu, že psychické násilí nemusí být na první pohled natolik zřetelné, mu bývá (narozdíl od fyzických a sexuálních forem) věnována menší pozornost, či bývá zkoumáno pouze jako jejich předstupeň.²³ Toto pojetí ovšem nepovažuji za správné, jelikož emocionální forma násilí by měla být brána jako samostatný typ násilného chování. Dle výzkumů se totiž ukazuje, že důsledky psychického násilí na jedince mohou být zcela srovnatelné, ne-li horší než následky fyzického či sexuálního týrání.²⁴ Psychické násilí zahrnuje jakýkoli typ nadávek, urážek, vulgárních poznámek či ponižujících gest. Jedná se o používání technik, které mají ponížit a ovládat druhou osobu či poškodit její úctu.²⁵ Dále se může jednat o manipulaci, obviňování a bezdůvodné podezírání oběti, přehnanou žárlivost, zesměšňování, nadávky či hanlivá oslovení.²⁶ Zahrnuje také zastrašování, rozkazování či izolaci od rodiny a přátel. Do emocionálního násilí můžeme řadit i vyhrožování fyzickým útokem, vyhrožování sebevraždou a další formy emocionálního nátlaku na oběť.²⁷

Fyzické násilí zahrnuje veškeré formy fyzického útoku na druhou osobu, či jiné formy agresivního chování. Tato forma násilí se může začít projevovat po dlouhodobějším uplatňování psychického nátlaku a týrání. Tento druh násilí může kromě psychických problémů a traumat způsobit vážná zranění a dlouhodobé zdravotní problémy. Fyzické násilí je nejvíce viditelným typem násilí v partnerském vztahu, je proto nejvíce zkoumané. Oběť fyzického

²² PIKÁLKOVÁ, Simona - PODANÁ, Zuzana - BURIÁNEK, Jiří. *Ženy jako oběti domácího násilí. Sociologická perspektiva*. Praha, 2015. ISBN 978-80-7419-189-3. S. 42.

²³ Tamtéž, s. 76.

²⁴ BURIÁNEK, Jiří - PIKÁLKOVÁ, Simona - PODANÁ, Zuzana. *Násilí na mužích. Sonda do zákoutí partnerských vztahů*. Praha, 2014. ISBN 978-80-7308-545-2. S. 45.

²⁵ STOČESOVÁ, Veronika a ČÁP, David. *Psychoterapeutická práce s původci domácího násilí: zvládnutí vzteku, agrese a násilných projevů*. Praha: Portál, 2020. ISBN 978-80-262-1655-1. s. 31.

²⁶ *Domácí násilí - násilí na mužích a seniorech*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-914-6. S. 13.

²⁷ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava – POKORNÁ, Dana – TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí. Oběti partnerského násilí, násilí mezi rodiči očima dětí, pachatelé partnerského násilí*. Praha, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4. S. 13.

násilí má viditelná zranění jako jsou modřiny, šrámy, popáleniny či zlomeniny.²⁸ Fyzické násilí zahrnuje různé formy fyzických útoků. Dají se do něj zařadit údery pěstí, fackování, házení věcí po partnerovi či úder oběti předmětem. Dále může jít o agresivní strkání, kopání, dušení či škrcení. Zahrnuje taktéž jakékoli omezení pohybu druhé osoby. V nejhorších případech může dojít až k usmrcení oběti.

Sexuální násilí je taktéž velmi závažný problém, který zahrnuje jakékoli intimní chování, které je vykonáváno bez výslovného souhlasu druhého partnera. Jedná se o velmi závažný problém, neboť veškeré typy nátlaku nebo donucení k sexuálnímu chování mohou mít devastující následky na psychickou pohodu oběti. Sexuální násilí zahrnuje vynucování pohlavního styku či jiných milostných praktik. Jedná se o znásilnění či naopak odpírání pohlavního styku partnerovi. Součástí je i jakékoli nevhodné dotýkání, obtěžování či nevhodné nabídky k pohlavnímu styku.

Ekonomické násilí je (podobně jako psychické násilí) méně viditelné a je taktéž často přehlíženo. Ekonomické násilí se týká přehnané kontroly nad finančními prostředky oběti, což zároveň omezuje její schopnost osamostatnit se a případně odejít od násilného partnera. Byť je tato forma násilí nejspíše nejméně známá, výrazně podporuje a zvyšuje moc násilného jedince nad obětí. Ekonomické násilí může zahrnovat odepření přístupu k financím nebo majetku oběti či neposkytování peněz na provoz domácnosti. Může se vyskytnout i jako zakazování partnerovi docházet do zaměstnání a zajistit si tak vlastní příjem.²⁹

1.3. Partnerské násilí jako genderově podmíněný problém

Drtivá většina studií na téma partnerského násilí se zabývá případy, kdy je násilí páčáno mužem vůči své partnerce. Společnost fenomén partnerského násilí často vnímá jako problém výlučně ženský.³⁰ Odhaduje se, že jsou ženy oběťmi násilí v romantickém vztahu častěji, než muži (Český statistický úřad udává téměř 90 %).³¹ Přestože se výsledky

²⁸ STOČESOVÁ, Veronika a ČÁP, David. *Psychoterapeutická práce s původci domácího násilí: zvládnání vzteku, agrese a násilných projevů*. Praha: Portál, 2020. ISBN 978-80-262-1655-1. s. 30.

²⁹ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava - POKORNÁ, Dana - TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí. Oběti partnerského násilí, násilí mezi rodiči očima dětí, pachatelé partnerského násilí*. Praha, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4. S. 13.

³⁰ BURIÁNEK, Jiří a PODANÁ, Zuzana (ed.). *Násilí tváří v tvář: zkoumání kalamitních podob partnerských vztahů*. Studie. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2023. ISBN 978-80-246-5260-3. S. 23.

³¹ VOŇKOVÁ, Jiřina a SPOUSTOVÁ, Ivana. *Domácí násilí z pohledu žen a dětí: právní stav k 1.1.2016. 3. přepracované vydání*. Praha: proFem, 2016. ISBN 978-80-904564-5-7. S. 11.

jednotlivých studií liší a nelze je mezi sebou jednoznačně srovnat, většina z nich se shoduje na tom, že většinu obětí tohoto typu násilí opravdu tvoří ženy.³²

Na základě těchto dat by se partnerské násilí tedy dalo vnímat jako genderově podmíněný problém. To ovšem neznamená, že by muži nikdy nebyli v rolích obětí domácího násilí.³³ Muži se většinou stávají terčem ponižování či jiných forem psychického násilí. Ekonomické, sexuální nebo fyzické násilí vůči mužům je méně časté.³⁴ Násilné chování vůči mužům je ovšem často přehlíženo a zlehčováno. Muži jsou z důvodu přetrvávajících genderových stereotypů považováni za silnějšího jedince v páru, který by se měl násilí umět lépe ubránit. Dopady násilí jsou ale závažné bez ohledu na pohlaví oběti a zasahují do mnoha oblastí života. Nejde pouze o následky způsobené fyzickým či psychickým terorem, ale i o další doprovodné problémy. Dále také mohou zasahovat do pracovního života například v souvislosti s častějšími absencemi v zaměstnání, s čímž souvisí i častá ekonomická závislost oběti na násilnickém partnerovi, což pak stěžuje možnost oběti násilníka opustit.³⁵

Problémem zkoumání citlivých témat, kterým násilí v intimním vztahu jistě je, představuje možné zkreslení a podhodnocení výsledků. Ženy často chování násilného partnera zlehčují či omlouvají ve snaze vyhnout se stigmatizaci. Pro muže je zase výpověď o tom, že se stali oběťmi násilí frustrující, a mohou to považovat za uznání své slabosti či neschopnosti danou situaci zvládnout lépe. Je tedy otázkou, zda data vypovídají správně, nebo je procento týraných mužů vyšší. Pro muže totiž může být nahlášení domácího násilí složitější a více se obávají odsouzení okolím.³⁶ Kromě citového pouta k partnerovi tedy hraje roli finanční zabezpečení oběti, strach z partnera i strach z odsouzení společností či rodinou.

³² MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava - POKORNÁ, Dana - TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí. Oběti partnerského násilí, násilí mezi rodiči očima dětí, pachatelé partnerského násilí*. Praha, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4. S. 9.

³³ BURIÁNEK, Jiří - PIKÁLKOVÁ, Simona - PODANÁ, Zuzana. *Násilí na mužích. Sonda do zákoutí partnerských vztahů*. Praha, 2014. ISBN 978-80-7308-545-2. S. 7.

³⁴ DALIGAND, Liliane. *Násilí v partnerských vztazích*. Praha, 2004. ISBN 978-80-262-0718-4. S. 13.

³⁵ VOŇKOVÁ, Jiřina a SPOUSTOVÁ, Ivana. *Domácí násilí z pohledu žen a dětí: právní stav k 1.1.2016. 3. přepracované vydání*. Praha: proFem, 2016. ISBN 978-80-904564-5-7. S. 12.

³⁶ *Domácí násilí - násilí na mužích a seniorech*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-914-6. S. 15.

2. STŘEDOVĚKÉ MANŽELSTVÍ

„Od počátku stvoření ‚Bůh učinil člověka jako muže a ženu; proto opustí muž svého otce i matku a připojí se k své manželce, a budou ti dva jedno tělo‘; takže již nejsou dva, ale jeden. A proto, co Bůh spojil, člověk nerozlučuj!“ (Mk 10, 7-9).

V této kapitole se budu věnovat fungování manželství ve středověké společnosti. Především se zaměřím na jednotlivé role, které byly manželům v rámci manželského svazku přisuzovány, a obecným charakteristikám středověkého manželství. Dále se budu věnovat procesu uzavírání sňatku a tehdejší představám o ideální manželce a manželovi.

Středověké manželství vypadalo o poznání jinak, než vypadá dnes. Tradičně bylo středověké manželství vnímáno jako důležitý duchovní svazek, který vedl k plození potomstva, zamezení páchání hříchů a případnému společenskému vzestupu či zvětšení rodinného jmění.³⁷ V současnosti již ale není toto tradiční pojetí manželství jedinou akceptovanou formou partnerského soužití a řada párů spolu žije i bez jeho formálního uzavření. Zatímco je dnes svatba vnímána jako dobrovolné stvrzení vzájemné lásky, ve středověku hrálo uzavření sňatku ryze praktickou roli. Manželské záležitosti ve středověku výrazně ovlivňovala křesťanská věrouka a samotná církev, která si zejména v období vrcholného středověku vybojovala postavení hlavní autority v právních záležitostech manželství. Církev určovala nejen podobu a legitimitu manželství, ale také povinnosti vyplývající z manželského svazku. Manželé si měli být navzájem věrni a jejich svazek byl vnímán jako prakticky nerozlučitelný. V ojedinělých případech mohlo dojít k anulaci sňatku (např. z důvodu příbuzenství manželů, impotence apod.), ale běžné rozvody, jak je známe dnes, nebyly možné.³⁸ Obsah, vznik i případný zánik manželství byly určovány jak církevními právními normami, tak normami práva světského (sekulárního). To často vedlo ke konfliktům o rozhodování v otázkách manželských záležitostí.³⁹ Obecné pojetí vztahu mezi manželi byly formulovány tehdejšími náboženskými představami a normami, které ženu považovaly za slabší a podříznou muži.⁴⁰ Tato nerovnost se projevovala jak v domácnosti, tak i ve společenském životě, kde ženu definovalo zejména její pohlaví a rodinné vztahy (jako něčí dcera, manželka, vdova...), a to bez ohledu na její

³⁷ KRAS, Paweł a NODL, Martin (ed.). *Manželství v pozdním středověku: rituály a obyčeje*. Colloquia mediaevalia Pragensia. Praha: Filosofia, 2014. ISBN 978-80-7007-365-0, s. 7.

³⁸ NODL, Martin a SOMMER, Petr (eds.). *Jeden den ve středověku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014. ISBN 9788074223563. s. 181.

³⁹ LENDEROVÁ, Milena (ed.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Česká historie. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 9788071069881. s. 98

⁴⁰ PERNOUD, Régine. *Žena v době katedrál*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 8070215445. S. 140.

postavení.⁴¹ Partneri si tedy nebyli rovni z hlediska svých práv ani před zákonem, ani ve společenském životě.⁴²

Ve středověké společnosti byl muž považován za hlavní autoritu v domácnosti, což vycházelo z dobových náboženských představ o mužské nadřazenosti a dokonalosti. Toto ospravedlňovalo nejen jeho vůdčí postavení v rámci domácnosti, ale i rozdělení úkolů a rolí ve společnosti.⁴³ V rodinném kontextu tak muž disponoval výraznou mocí nad svou partnerkou. Tato autorita však mohla být snadno zneužita a využita proti partnerce, neboť právní systémy neposkytovaly ženě dostatečnou ochranu. Žena byla dle tehdejších norem vykreslována nejen jako slabší a zranitelnější, ale i jako náchylnější ke hříchu a neřestem: „*ženský rod je iracionální a má sklon ke zvířecí vášni, ke strachu k zábavám a touhám, z níž pocházejí bolest a slabost.*“⁴⁴ Potřebovaly tedy ochranu a kontrolu od svého otce a později od svého manžela. Ideální manželka byla poslušná, oddaná a vlídná. Měla naplňovat přání svého muže a pečovat o něj a jejich děti. Naopak neměla být panovačná, neposlušná a hašteřivá.⁴⁵

Co se týče vzdělání, měly ženy výrazně omezenější možnosti než muži. Vzdělání dívek se, na rozdíl od chlapců, soustředilo spíše na přípravu budoucí hospodyně a poslušné manželky.⁴⁶ Intelekt byl u žen často chápán jako jejich slabší stránka a soudilo se tedy, že by měly být pod ochranou a opatrovnictvím svého rozumnějšího manžela.⁴⁷ Tento ne příliš lichotivý pohled na ženy se zaměřoval jak na fyzickou stránku, tak i na podceňování jejich intelektu a duchovna. Tento pohled na ženy se často projevuje v písemných pramenech také častým identifikováním žen ve vztahu s nějakým mužem (jako něčí manželky, dcery či vdovy).⁴⁸ Jsou tak velmi zřídka zmiňovány samy o sobě svým křestním jménem či příjmením

⁴¹ KLAPISCH-ZUBEROVÁ, Christiane. *Ženy a rodina*. In: LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-682-4. s. 241.

⁴² ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Každodenní život. 12. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7203-369-7. s. 12.

⁴³ KLAPISCH-ZUBEROVÁ, Christiane. *Ženy a rodina*. In: LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. s. 258

⁴⁴ KOPIČKOVÁ, Božena. *Žena Evropského středověku v zajetí své doby*. In: LENDEROVÁ, Milena a BEZECNÝ, Zdeněk. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. V Praze: Univerzita Karlova, 2002. ISBN 80-246-0375-6. S. 13.

⁴⁵ LENDEROVÁ, Milena (ed.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Česká historie. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 9788071069881. s. 120.

⁴⁶ ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Každodenní život. 12. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7203-369-7. s. 203.

⁴⁷ HRUBÁ, Michaela. *Čest a nevinna pohlaví ženského aneb dobré důvody pro uzavření sňatku v Čechách 16. století*. In: LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana a ČADKOVÁ, Kateřina (ed.). *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27. - 28. dubna 2006)*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. ISBN 80-7194-920-5. s. 464.

⁴⁸ PÁTKOVÁ, Hana. *Ženy ve středověkých berních rejstřících*. In: PEŠEK, Jiří a LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. ISBN 80-902151-1-4. s. 49.

a jsou po celý svůj manželský život prakticky nesvéprávné.⁴⁹ Jako důkaz toho, že byla žena obdařena menším intelektem než muž, užívají kazatelé jako příklad to, že žena byla první, kdo podlehl ďáblovy léčce. A že právě žena byla tím „*nástrojem hříchu*“, skrze který vstoupilo do světa zlo.⁵⁰

Křehkost a naivnost žen také vyžadovala dohled nad jejími cestami a obecně nad tím, kde se žena během dne pohybovala. Mimo dům, kam byla žena primárně soustředěna, se mohla hospodyně vydat jen na známá a bezpečná místa – do kostela, na tržiště, ke kašně apod. Tato omezení měla sloužit nejen k ochraně ženy, ale i k zachování její dobré cti a pověsti rodiny. Muži měli své manželky hlídat a zaměstnávat je povinnostmi, které měly jejich drahé polovičky vykonávat. Dobrá manželka měla být šetrivá a skromná, neměla být chamtivá ani zbytečně parádivá. Očekávalo se od ní i to, že bude umět efektivně hospodařit se společným jměním. Muži zastávali roli živitelů rodiny, jejichž úkolem bylo ekonomicky zabezpečit rodinu, což vyžadovalo pravidelné působení mimo domov.⁵¹ S tím souvisí pole působnosti partnerů. Muž byl považován za hlavu rodiny, který rodinu finančně zajišťoval a staral se o její chod z této stránky.⁵² Žena se měla věnovat primárně domácnosti a péči o děti. Právě nad domácností, dětmi a čeledí měla žena určitou moc.⁵³ I když měli oba partneři jasně vymezené role, mužské a ženské záležitosti ale samozřejmě nejdou plně rozdělit a posuzovat pouze samostatně, neboť se vzájemně ovlivňovaly a doplňovaly.⁵⁴ Ve dvorském prostředí je ideální žena vykreslována jako pečlivá matka a oddaná manželka, která se věnovala svým povinnostem. Ve volném čase se měla věnovat nějakému typu ruční práce, kde dominovalo především vyšívání a šití.⁵⁵ Právě tyto činnosti byly považovány za velmi důležité, neboť měli dle vychovatelů zaměstnat ženu v jejich volných chvílích. Ruční práce měly nejen praktický význam, ale také důležitou morální

⁴⁹ PernoUD, Régine. *Žena v době katedrál*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 8070215445. s. 139.

⁵⁰ KOPIČKOVÁ, Božena. *Žena Evropského středověku v zajetí své doby*. In: LENDEROVÁ, Milena a BEZECNÝ, Zdeněk. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. V Praze: Univerzita Karlova, 2002. ISBN 80-246-0375-6. S. 16.

⁵¹ ANTONÍN MALANÍKOVÁ, Michaela a BOROVSÝ, Tomáš. *Genderové aspekty sporů o čest ve středověku*. In: BOROVSÝ, Tomáš; JANIŠ, Dalibor; ANTOTNÍN MALANÍKOVÁ, Michaela a kol. *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno: Matice moravská, 2010. ISBN 978-80-86488-74-5. s. 124.

⁵² ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Každodenní život. 12. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7203-369-7. s. 91

⁵³ OTIS-COUR, Leah. *Rozkoš a láska: dějiny partnerských vztahů ve středověku*. *Kulturní historie*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-542-9. S. 145.

⁵⁴ Pavla POSPÍŠILOVÁ, *Násilí ve šlechtických manželstvích v období baroka: Causa Karla Adama z Mansfeldu*. In: *Theatrum historiae* 8 (2011). s. 64.

⁵⁵ DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a ZELENKA, Jan. *Přemyslovský dvůr: život knížat, králů a rytířů ve středověku*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. ISBN 978-80-7422-276-4. S. 81.

funkci. Tyto aktivity měly zaměstnat její mysl, aby se její myšlenky neubíraly k čemukoliv, co by mohlo ohrožovat čest její, nebo její rodiny.⁵⁶

Uzavření manželství probíhalo v křesťanském světě před Bohem, přičemž byl klíčový souhlas obou novomanželů. Sňatek byl po jeho uzavření považován za nerozlučitelný a rozvody prakticky nebyly možné.⁵⁷ Rozluka partnerů byla velmi obtížně prosaditelná a byly k ní potřeba závažné důvody, do kterých ovšem násilí mezi partnery nepatřilo.⁵⁸ Sňatek představoval zásadní milník v životě mladého člověka, a zejména pro ženu znamenal společenský vzestup, protože jako manželka nabyla větší vážnosti a do jisté míry i statusu svého manžela.⁵⁹ Často se se svatbou pojil i odchod nevěsty od rodičů a přestěhování se za svým novým partnerem.⁶⁰ Kromě emocionální stránky to pro mladé slečny znamenalo i jistou ekonomickou nezbytnost, kdy si povětšinou braly muže vyššího postavení i věku (manželova autorita tak vyplývala jednoduše i z toho, že byl starší).⁶¹ Církev stanovila minimální věk pro uzavření manželství na 14 let u chlapců a 12 let u dívek. I tak ale většina lidí vstupovala do manželství později, a to průměrně ve věku 16 let u dívek a 20-24 let u mužů.⁶² Uzavírání svazku manželského bylo doprovázeno řadou rituálů a zvyklostí, z nichž některé přetrvaly dodnes a jsou neodmyslitelnou součástí současných svatebních obřadů. Zajímavým jevem, který křesťanská církev považovala za velmi problematický, bylo uzavírání tzv. tajných manželství. Jednalo se o svazky uzavřené bez přítomnosti svědků nebo o ty, které byly konány za účasti svědků, ale bez spoluúčasti církve. Manželské sliby vyřčené během takového obřadu byly obtížně prokazatelné a nemohly tedy být považovány za právoplatné.⁶³

Po svatbě byly dívky odevzdány otcem do poručnictví nového manžela. Manžel přebral ženu do svého poručnictví a zároveň po jejím otci převzal i možnost vychovávat ji – a to i s použitím fyzických trestů.⁶⁴ Sňatky mohly často odpovídat spíše požadavkům rodičů než novomanželů, neboť právě oni často sami sjednávali sňatky pro své potomky a vybírali, kdo

⁵⁶ KLAPISCH-ZUBEROVÁ, Christiane. *Ženy a rodina*. In: LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-682-4. s. 260.

⁵⁷ ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Každodenní život. 12. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7203-369-7. s. 44.

⁵⁸ Tamtéž, s. 102.

⁵⁹ Michaela ANTONÍN MALANÍKOVÁ, *Poručnictví nebo partnerství? Status manželky a majetkové spoluvlastnictví manželů ve středověkém Brně*. In *Theatrum historiae* 22 (2018). s. 33.

⁶⁰ ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Každodenní život. 12. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7203-369-7. s. 93.

⁶¹ LENDEROVÁ, Milena (ed.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Česká historie. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 9788071069881. s. 104.

⁶² GOETZ, Hans-Werner. *Život ve středověku*. Jinočany: H & H, 2005. ISBN 80-7319-025-7. s. 53.

⁶³ NODL, Martin. *In facie ecclesiae*. In: KRAS, Paweł a NODL, Martin (ed.). *Manželství v pozdním středověku: rituály a obyčeje*. Colloquia mediaevalia Pragensia. Praha: Filosofia, 2014. ISBN 978-80-7007-365-0, s. 54.

⁶⁴ GJURIČOVÁ, Šárka; KOCOURKOVÁ, Jana a KOUTEK, Jiří. *Podoby násilí v rodině*. Praha: Vyšehrad, 2000. s. 75.

bude dle nich nejlepším partnerem pro jejich dítě. Zejména ve vyšších vrstvách znamenalo uzavření sňatku sociální vzestup a politickou příležitost, proto nebyly předem dohodnuté sňatky výjimkou.⁶⁵ V těchto případech nebyla vzájemná náklonnost považována za nezbytnou pro uzavření sňatku, protože majetkové, politické a sociální zájmy byly považovány za důležitější.⁶⁶ Individuální rozhodování o výběru budoucího partnera bylo výsadou povětšinou pouze ovdovělým mužům, kteří se chtěli znovu oženit. Ti mohli vystupovat sami za sebe. V ostatních případech zasnuby vyjednávali nejčastěji rodiče (případně poručníci či bratři) budoucích snoubenců.⁶⁷

Po uzavření sňatku mohla žena pomáhat svému muži v jeho podnikání, ale zejména měla plnit svou roli matky a hospodyně, která se pečlivě starala o domácnost a o všechny v ní. Možnosti ženy disponovat vlastním majetkem byly po svatbě omezené. Rodinný majetek a společné jmění mohla žena plně spravovat pouze v případě manželovi nepřítomnosti.⁶⁸ Její majetek (včetně nemovitostí) přecházel po svatbě do správy jejího muže, který s ním mohl svobodně nakládat.⁶⁹ Samotnému uzavření sňatku zpravidla předcházelo sepsání svatební smlouvy, jejíž hlavním úkolem bylo dojednání majetkových poměrů novomanželů. Kromě jmen novomanželů v nich můžeme najít výši věna nevěsty a obvěnění. Ve smlouvě se tedy jednalo zejména o to, co do svazku novomanželé přináší. Za nevěstu věno doložili nejčastěji její rodiče či poručníci, ale v ojedinělých případech jej mohly dívky doložit i samy za sebe. Manželky tedy nemohly svobodně manipulovat s rodinným rozpočtem a ani jakkoliv rozhodovat o společném jmění manželů.⁷⁰ Tato nedostatečná ekonomická samostatnost činila ženy závislými na svých partnerech a znesnadňovala jim případnou možnost od manžela odejít. Dalo by se tedy říci, že ženy ve středověké společnosti zažívaly situace související s ekonomickým násilím. To mohlo být kombinováno i s násilím fyzickým, které mohlo být použito k nápravě či výchově manželky.⁷¹

⁶⁵ GOETZ, Hans-Werner. *Život ve středověku*. Jinočany: H & H, 2005. ISBN 80-7319-025-7. s. 53.

⁶⁶ Michaela ANTONÍN MALANÍKOVÁ, *Poručníctví nebo partnerství? Status manželky a majetkové spoluvlastnictví manželů ve středověkém Brně*. In *Theatrum historeae* 22 (2018). s. 39.

⁶⁷ DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a ZELENKA, Jan. *Ženy a děti ve dvorské společnosti*. Práce Historického ústavu AV ČR. Řada A - Monographia. Praha: Historický ústav, 2015. ISBN 978-80-7286-236-8. s. 47.

⁶⁸ ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Každodenní život. 12. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7203-369-7. s. 143.

⁶⁹ JÍŠOVÁ, Kateřina. *Manželství v pražském měšťanském prostředí. Staroměstské svatební smlouvy z druhé poloviny 15. století*. In: KRAS, Paweł a NODL, Martin (ed.). *Manželství v pozdním středověku: rituály a obyčeje*. *Colloquia mediaevalia Pragensia*. Praha: Filosofia, 2014. ISBN 978-80-7007-365-0, s. 227.

⁷⁰ BUTLER, Sara M. *The language of abuse: marital violence in later medieval England*. Later medieval Europe. Leiden: Brill, 2007. p. 30.

⁷¹ Tamtéž, p. 31.

Sexualita byla, stejně jako ostatní aspekty života v manželství, silně ovlivněna a regulována církevními normami. Pohlavní styk byl v manželství povolen zejména za účelem početí potomků, nikoliv za účelem rozkoše, neboť ta byla považována za hřích. Podstata manželství spočívala z velké části na plození potomstva, a to napříč všemi společenskými vrstvami.⁷² Křesťanskými autoritami byly navíc striktně odmítány a přísně trestány jakékoliv praktiky zabraňující početí dítěte – od přerušované soulože po snahy o interrupci.⁷³ U žen byl vyzdvihován panenský stav a manželským párům byla doporučována sexuální zdrženlivost.⁷⁴ Dále byla v manželství samozřejmě nepřípustná i nevěra a cizoložství, neboť právě sexuální věrnost byla klíčová pro udržení legitimacy potomků.⁷⁵

Úmrtí partnera znamenalo pro ženu zásadní životní zlom, který ji postavil do zcela nové situace. Vdovský stav ženě do jisté míry dovolil se svobodněji rozhodnout o tom, kam se bude její život dál ubírat. Vdovský stav pro ženu znamenal, že jako vdova měla (na rozdíl od dob jejího mládí nebo stavu manželského) svůj život do určité míry ve svých rukou.⁷⁶ Jednak z hlediska volby dalšího případného manžela, a také ohledně vlastnění a správy vlastního majetku. Samozřejmě tato vdovská svoboda platila spíše pro ženy ze šlechtických rodin, či pro ženy ze středních a vyšších měšťanských vrstev, protože k osamostatnění potřebovaly základní finanční zajištění.⁷⁷ Pokud žena nechtěla vstoupit do dalšího manželství, mohla zůstat ve stavu tzv. „věrného vdovství“. Církev toto věrné vdovství upřednostňovala, ale schvalovala i nové sňatky. Ty měly posloužit jako prevence proti podlehnutí hříchům a smilstvu.⁷⁸ Osudy svobodných neprovdaných žen většinou směřovaly do klášterů nebo se ženy stávaly členkami klášterních sdružení. Většina žen ale přeci jen našla své poslání v rodinném životě

⁷² DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. *Dvůr jako téma: výzkum panovnické společnosti v českém středověku – historiografie, koncepty, úvahy*. Práce Historického ústavu AV ČR, Monographia. Praha: Historický ústav, 2020. ISBN 978-80-7286-342-6. s. 165.

⁷³ ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Každodenní život. 12. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7203-369-7. s.45.

⁷⁴ Tamtéž, s. 106.

⁷⁵ KLAPISCH-ZUBEROVÁ, Christiane. *Ženy a rodina*. In: LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-682-4. s. 247.

⁷⁶ ANTONÍN MALANÍKOVÁ, Michaela a BOROVSÝ, Tomáš. *Genderové aspekty sporů o čest ve středověku*. In: BOROVSÝ, Tomáš; JANIŠ, Dalibor; ANTONÍN MALANÍKOVÁ, Michaela a kol. *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno: Matice moravská, 2010. ISBN 978-80-86488-74-5. s. 115.

⁷⁷ DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a ZELENKA, Jan. *Přemyslovský dvůr: život knížat, králů a rytířů ve středověku*. S. 229.

⁷⁸ LENDEROVÁ, Milena (ed.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Česká historie. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 9788071069881. s. 135.

a v manželství.⁷⁹ Ženy si tak mohly vybrat pouze mezi klášterním životem a zůstat pannou, či se provdat za muže a stát se matkou a hospodyní.⁸⁰

2.1. Názor církve na manželství

V této kapitole se věnuji tomu, jak se křesťanská církev stavěla k manželství jako instituci a jaká pravidla a nároky na manžele kladla. Manželská pravidla z velké části utvářela díla křesťanských teologů a Bible. Církev tak prostřednictvím svých textů formovala každodenní realitu manželského života.⁸¹ Manželství a postavení žen představovaly v křesťanském světě často projednávané téma. Ženy se stávaly častým námětem teologických úvah a postupem času narůstal počet textů týkajících se dynamiky mezi muži a jejich manželkami.⁸²

Velký vliv na vnímání definice manželství měl svatý Pavel. Ve svém díle „*List Efezským*“ definoval manželství a dynamiku mezi manželem a jeho ženou. Ženy měly podle něj být podřízeny mužům a měly k nim mít úctu, protože „*v poddanosti Kristu se podřizujte jedni druhým: ženy svým mužům jako Pánu, protože muž je hlavou ženy, jako Kristus je hlavou církve, těla které spasil. Ale jako církev je podřízena Kristu, tak ženy mají být ve všem podřízeny svým mužům.*“ (Ef 5, 21-23.) Tento text byl jedním z klíčových textů pro ospravedlnění mužské autority v manželství a byl často používán jako argument pro poslušnost žen vůči svým mužům. Nicméně sv. Pavel zároveň nabádá muže k tomu, aby svou manželku bezmezně milovali a tvořili s nimi nerozdělitelný pár. Řekl: „*Muži, milujte své ženy, jako si Kristus zamiloval církev a sám se za ni obětoval, aby ji posvětil a očistil křtem vody a slovem, tak si on sám připravil církev slavnou, bez poskvrny, vrásky a čehokoli podobného, aby byla svatá a bezúhonná. Proto i muži mají milovat své ženy jako své vlastní tělo. Kdo miluje svou ženu, miluje sebe.*“ (Ef 5,25–28) Muž se má připojit ke své manželce, bezmezně ji milovat a žena k němu bude mít na oplátku úctu: „*Proto opustí muž otce i matku a připojí se k své manželce,*

⁷⁹ LENDEROVÁ, Milena a BEZECNÝ, Zdeněk. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. V Praze: Univerzita Karlova, 2002. ISBN 80-246-0375-6. s 23.

⁸⁰ Tamtéž, s 31.

⁸¹ BOURDIEU, Pierre. *Nadvláda mužů*. V Praze: Karolinum, 2000. ISBN 8071847755. s. 78.

⁸² STEJSKAL, Jan. *Žena tématem visitačního kázání v mužském klášteře v první polovině 15. století*. In: LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana a ČADKOVÁ, Kateřina (ed.). *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006)*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. ISBN 80-7194-920-5. S 443.

a budou ti dva jedno tělo. A tak i každý z vás bez výjimky ať miluje svou ženu jako sebe sama a žena ať má před mužem úctu.“ (Ef 5,31–33).

Dále se o manželství svatý Pavel zmiňuje ve spise *1. List Korintským*. Zde zmiňuje, že je manželství vhodným prostředkem pro odvrácení smilstva a je tedy správné si najít partnera a nezůstávat sám: *„Pokud jde o to, jak jste psali: “Pro muže je lepší obejít se bez ženy“ – budiž, ale abyste se vyvarovali smilstva, ať má každý muž manželku a každá žena manžela.*“ (1 Kor 7,1–2). Dále apeluje, že si mají partneři navzájem plnit manželské povinnosti: *“ muž ať své ženě plní manželskou povinnost, stejně jako žena svému muži.*“ Mají se vyvarovat tomu, aby se partnerovi stranili, neboť *„ženino tělo už nepatří jí, ale manželovi, stejně jako mužovo tělo už nepatří jemu, ale manželce.*“ Pavel zároveň nabádá, aby si manželé zůstali věrni a neodpírali se jeden druhému *„aby vás nepokoušel satan, kdybyste se nemohli ovládnout.*“ (1 Kor 7,3–5).

Svatý Pavel se ve svém Prvním listu Korintským věnuje i vdovám. V případě manželovi smrti vdovám radí: *„že je pro ně lepší zůstat, jako jsem já. Pokud se však nemohou ovládnout, ať vstoupí do manželství. Je přece lepší vstoupit do manželství než být spalován touhou.*“ (1 Kor 7,8–9). Manželství je zde opět vnímáno jako legitimní prostředek pro zamezení smilstva. Byť je kladen důraz na sexuální zdrženlivost, Pavel nabízí manželství jako dobré řešení pro ty, kteří by nedokázali žít v celibátu. Partnerům, kteří se rozhodnou pro život v manželství svatý Pavel radí, že si mají zůstat věrni a neodcházet od sebe: *„Pro ty, kdo žijí v manželství, mám nikoli své, ale Pánovo přikázání: Manželka ať od muže neodchází. Pokud přece odejde, ať zůstane nevdaná anebo ať se smíří s manželem. Stejně tak muž ať neopouští manželku.*“ (1 Kor 7,10–11). V 1. Listu Korintským se o ženách a jejich postavení sv. Pavel zmiňuje ještě v části, která pojednává o pořádku ve shromážděních. Tam by podle něj měly ženy zůstat spíše v postranní a měly by se zdržet přílišného mluvení, neboť je to od nich neslušné: *„Jako ve všech shromážděních svatých, [vaše] ženy necht' ve shromážděních mlčí. Nedovoluje se jim, aby mluvily; ať jsou podřízené, jak praví i Zákon. Chtějí-li se něco naučit, ať se ptají doma svých mužů. Je totiž neslušné, aby žena mluvila ve shromáždění.*“ (1 Kor 14, 25-26). Tento text odráží středověké společenské uspořádání, ve kterém se od ženy očekávalo, že bude na veřejnosti podřízena svému muži a nebude na sebe zbytečně strhávat pozornost.

Právě spisy svatého Pavla se staly základem pro definice manželského svazku nejen z náboženského, ale i právního hlediska. Ve svých spisech zdůrazňuje, že hlavou všech lidí je Kristus a stejně tak je hlavou ženy její muž. Žena by dle jeho kázání neměla vystupovat sama na veřejnosti a měla by být plně podřízena svému manželovi a být pod jeho ochranou. Dále

také zdůrazňoval, že jelikož byla žena oklamána děblem, bude vykoupena rozením dětí a obhajoval tak obrovské množství opakujících se etap těhotenství a porodů. V realitě mělo ale vysoké množství porodů v životě žen za důsledek velké vyčerpání organismu, a nezdědka kvůli nim oslabené ženy umíraly i v poměrně nízkém věku. Samozřejmě jejich zdravotnímu stavu příliš nepomáhala ani nízká úroveň lékařství a hygienické podmínky.⁸³

Stejně jako sv. Pavel i sv. Petr tvrdil, že by měla žena být podle vzoru písma podřízena svému muži.⁸⁴ Podle sv. Ambrože je žena stvořena zejména k přivádění potomků na svět a jejich následné výchově. Dále také věřil, že je žena podřízena muži, neboť se nechala jako první svést ke hříchu.⁸⁵ Prohlásil: „*Věřím, že v ženě má počátek zlo a skrze ni počala lež.*“ Zdůrazňoval, že „*byť je žena mužovou dobrou oporou a společností, je ale podřadnější, neboť se kvůli své slabosti nechala svést k prvnímu hříchu.*“⁸⁶

Sv. Augustin ve svých spisech také zastával názor, že je žena stvořena muži a že jejím přirozeným posláním je rodit potomky. Zároveň popsal ženy jako smyslnější, slabší a lehkovážnější pohlaví. Tyto vlastnosti se měly projevit svedením Adama v ráji a vykonáním prvního hříchu.⁸⁷ Přesto manželství jako takové považoval svatý Augustin za správné, protože kromě plození potomků manželství lidí vede také ke vzájemné lásce a porozumění.⁸⁸ Pro sv. Jeronýma je žena (stejně jako pro sv. Ambrože) počátek veškerého zla, které na Zem přivedla ona, protože podlehla děblu a hříchu. Dokonce pro něj byla žena „*trpčí než smrt a stala se pastí do níž se nechá hříšník chytit.*“⁸⁹ Manželství pro něj znamenalo jen jakési „nutné zlo“, které by se sice mělo tolerovat, ale jde podle něj jen o trochu lehčí hřích než smilstvo.⁹⁰ Papež Řehoř Veliký měl na ženy mírnější pohled a nebral je pouze jako strůjce všeho zla světa. Stále sice

⁸³ LENDEROVÁ, Milena a BEZECNÝ, Zdeněk. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. V Praze: Univerzita Karlova, 2002. ISBN 80-246-0375-6. s. 29.

⁸⁴ KOPIČKOVÁ, Božena. *Žena Evropského středověku v zajetí své doby*. In: LENDEROVÁ, Milena a BEZECNÝ, Zdeněk. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. V Praze: Univerzita Karlova, 2002. ISBN 80-246-0375-6. S. 13.

⁸⁵ LE GOFF, Jacques (ed.). *Muži a ženy středověku*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-377-1. s.10.

⁸⁶ KOPIČKOVÁ, Božena. *Žena Evropského středověku v zajetí své doby*. In: LENDEROVÁ, Milena a BEZECNÝ, Zdeněk. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. V Praze: Univerzita Karlova, 2002. ISBN 80-246-0375-6. S. 13. s 13.

⁸⁷ LE GOFF, J. C., SCHMITT, J. *Encyklopedie středověku*. Praha, 2002. ISBN 978-80-7429-130-2. s. 416

⁸⁸ RYCHTEROVÁ, Pavlína. *Žena a manželství v díle Tomáše ze Štítného*. In: *Mediaevalia Historica Bohemica*, č. 6, 1999. s. 97.

⁸⁹ KOPIČKOVÁ, Božena. *Žena evropského středověku v zajetí své doby*. In: LENDEROVÁ, M. ed. *Eva nejen v ráji*. Praha, 2002. str. 15

⁹⁰ HRUBÁ, Michaela. *Čest a nevinna pohlaví ženského aneb dobré důvody pro uzavření sňatku v Čechách 16. století*. In: LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana a ČADKOVÁ, Kateřina (ed.). *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006)*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. ISBN 80-7194-920-5.

viděl hlavní kvality žen v plození dětí, zároveň ale zdůrazňoval důležitost předobrazu křesťanské matky Panny Marie. Oslavoval také manželství jakožto velmi důležitou instituci, a to nejen k pokračování lidského rodu.⁹¹

Samozřejmě ne všechny názory na ženy byly výhradně negativní či přísné. Řada autorů připisuje ženám i kladné vlastnosti a důležitost ve společnosti. Například Tomáš Akvinský zastával názor, že ženy jsou stejným obrazem Boha jako muži a jsou stejně nepostradatelné. Současně však věřil, že spásy se ženám dostane pouze tehdy, budou-li pod vládou muže. Protože to, že byly ženy nepostradatelné, ještě neznamenal, že mají s muži rovnocenné postavení.⁹² Dle některých myslitelů měla žena dokonce větší cenu než muž. To dle nich vyplývalo z biblického narativu o stvoření člověka, kdy byl muž – Adam, stvořen z hlíny. Naopak žena – Eva, byla stvořena z mužova vlastního žebra. Ženy pochází z muže a jsou tedy stejně rozumné a potřebné jako muži.⁹³ Mimo to se objevovaly i další myšlenky, které obhajovaly rovnoprávnost žen. Zejména důležitá byla myšlenka, že žena pochází z mužova žebra, a proto by mu měla být rovnocenná – protože její nadřazenost by znamenala původ z hlavy, a její podřazenost by značila stvoření z nohy muže.⁹⁴

2.2. Násilí v partnerských vztazích ve středověku

„Jak dobrý kůň, tak špatný kůň potřebuje ostruhy; jak dobrá žena, tak špatná žena potřebuje pána, vůdce a někdy i dobrý výprask. „- Paolo da Certaldo.⁹⁵

Manželé by se k sobě měli chovat s láskou a vzájemným porozuměním. Manželská láska měla být přesným opakem krutého chování a církve nařizovala partnerům, aby k sobě chovali manželskou lásku a něhu.⁹⁶ Problémem ovšem je, že ne všechna středověká manželství byla naplněna harmonií a láskou a mnoho lidí se trápilo v nešťastných vztazích. Až na výjimky

⁹¹ KOPIČKOVÁ, Božena. Žena evropského středověku v zasetí své doby. In LENDEROVÁ, M. ed. Eva nejen v ráji. Praha, 2002. str. 15

⁹² BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Utváření Evropy. Praha: Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-494-7. s 12-13.

⁹³ Tamtéž, s 15.

⁹⁴ Tamtéž, s 41.

⁹⁵ *“Both a good horse and a bad horse need the spur; both a good woman and a bad woman need a lord and master, and sometimes a good caning”* - Výrok Florentského učence Paolo da Certaldo (1347–1370).

BRANCA, Vittore. *Merchant writers. Florentine Memoirs from the Middle Ages and Renaissance*. London: University of Toronto Press, 2015. ISBN 978-1-4426-3714-6. p. 62.

⁹⁶ OTIS-COUR, Leah. *Rozkoš a láska: dějiny partnerských vztahů ve středověku*. Kulturní historie. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-542-9. s 112.

totiž středověké manželství nebylo záležitostí vroucích citů a nekonečné lásky. Někteří středověcí lékaři dokonce občasně považovali lásku za jakousi nemoc, na kterou je potřeba najít lék.⁹⁷ Láska zkrátka nebyla chápána jako věc, která by neodmyslitelně patřila do partnerského vztahu. Podmínky, za nichž byly sňatky uzavírány navíc často nahrávaly manželským konfliktům a neposkytovaly přílišný prostor pro vznik hlubší citové vazby k partnerovi. Nízký věk nevěsty v kombinaci s partnerem vybraným rodiči často dávaly předpoklad pro hádky a rozpory mezi manžely.

V souvislosti s přirozenou podřízeností manželky (a to z psychického i fyzického hlediska), se vyskytuje koncept manžela jakožto vychovatele.⁹⁸ Měl svou ženu hlídat, vychovávat a případně napravovat – a to i s použitím fyzických trestů.⁹⁹ Tato představa byla podporována mnoha středověkými církevními kazateli, kteří popisují i to, v jakých případech je vhodné ženu trestem usměrnit. Fyzické tresty, včetně bití, tak ve středověké společnosti představovaly poměrně běžnou formou partnerské výchovy.¹⁰⁰ I když byli muži nabádáni k tomu, aby násilí nevyužívali bezdůvodně, záviselo trestání povětšinou na uvážení manžela. Je tedy otázkou, co muži považovali za pádný důvod k trestu a co ne. Dále také církev apelovala na muže, aby nebylo trestání až moc tvrdé a neskončilo smrtí manželky.¹⁰¹ Fyzickému trestu měla vždy předcházet vlídná domluva či pokárání. A pokud se i poté manželka stále dopouštěla nevhodného chování, měl ji muž usměrnit tvrději a popřípadě použít i fyzický trest. Zdůrazňovalo se rovněž i to, že muž neměl svou ženu bít v afektu nebo pod vlivem hněvu, protože by mohla být míra trestání neadekvátní.¹⁰²

Nerovné postavení žen a mužů ve středověké společnosti se odráželo i v soudních sporech. Ženy často čelily přísnějším sankcím než muži. Například pokud byla žena nařknuta z cizoložství, mohla být stíhána i trestem smrti, zatímco nevěrný muž čelil zpravidla o mnoho mírnějšímu trestu, nebo vyváznu bez trestu úplně.¹⁰³ Pro ženu bylo navíc mnohem těžší svého muže z nevěry či jiného chování obvinít, proto se jim často nedostalo pomoci a manželům

⁹⁷ LENDEROVÁ, Milena (ed.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Česká historie. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 9788071069881. s 111.

⁹⁸ HOFFMANN, František. *České město ve středověku: život a dědictví*. Stopy, fakta, svědectví. Praha: Panorama, 1992. ISBN 80-7038-182-5. s. 347.

⁹⁹ ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Každodenní život. 12. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7203-369-7. s 132

¹⁰⁰ LENDEROVÁ, Milena a BEZECNÝ, Zdeněk. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. V Praze: Univerzita Karlova, 2002. ISBN 80-246-0375-6. s 25.

¹⁰¹ LENDEROVÁ, Milena (ed.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s.303.

¹⁰² SALISBURY, Eve – DONAVIN, Georgiana – LLEWELYN PRICE, Merrall (eds.). *Domestic Violence in Medieval Texts*. Florida, 2002. ISBN 0-8130-2442-0. p. 7.

¹⁰³ PERNOUD, Régine. *Žena v době katedrál*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 8070215445. s 139.

trestu.¹⁰⁴ Myšlenka podřízenosti žen vůči svému muži byla zanesena i v české právu, kdy platilo, že „každá žena je nesvobodná, dokudž muže má, a jest zároveň vězeň muže svého.“¹⁰⁵ Právo manžela používat násilí k nápravě či výchově své manželky bylo zakotveno v legislativě, respektováno soudy a bylo tak součástí každodenního života mnoha žen. Násilí bylo chápáno jako vodný nástroj k usměrnění manželčina nevhodného chování a k vybudování jejího respektu vůči manželovi. Hluboký respekt a strach byl důležitý pro udržení pořádku v domácnosti, neb „kdež se žena muže nebojí, tu hospodářstvie zle stojí.“¹⁰⁶ Fakt, že měl muž nad ženou velkou kontrolu, ženám znesnadňovalo se před případným násilím aktivně bránit. Soudy totiž nezpochybňovaly právo muže svou ženu fyzicky napravit, ale pouze stanovovaly vhodnou míru bití. V praxi to tedy znamenalo, že soud mohl muže pokárat za příliš brutální bití (či za užití nevhodného předmětu k bití) své manželky, ale nesnažil se fyzické trestání zakázat.¹⁰⁷ Díky tomu měli muži v praxi téměř neomezený prostor k uplatňování různých forem násilí a je tedy pravděpodobné, že se partnerské násilí (a to v jakékoliv variantě) vyskytovalo ve velkém množství středověkých manželství. Dokonce existuje několik případů, kde brutální týrání končilo smrtí jednoho z partnerů.¹⁰⁸

Fyzické napadání manželek se obvykle odehrávalo v soukromí domácnosti, mimo dohled veřejnosti. Agrese ze strany manžela se nejčastěji projevovala škrcením či bitím pěstmi. V případě, že muž použil nějaký nástroj, často se jednalo o náhodný ostrý předmět každodenní potřeby (např. nůž, sekyru nebo nůžky...). Útoky tímto předmětem mířil nejčastěji na horní část těla oběti (hlava, krk, ruce, ramena, záda...). Napadení mohlo vést až ke krvácení, zlomeninám, pohmožděninám a jinému vážnému poranění.¹⁰⁹ V některých případech lze tato poranění dohledat na kosterních pozůstatcích žen. Často se na nich vyskytují fraktury kostí a rozsáhlá poranění lebky, včetně drobnějších prasklin, které mohou svědčit o opakovaném násilí.¹¹⁰ Ani projevy sexuálního násilí nebyly ve středověkém svazku výjimkou a ženy se s ním

¹⁰⁴ DUBY, Georges. *Rytíř, žena a kněz: manželství ve Francii v době feudalismu*. Praha: Garamond, 2003. ISBN 80-86379-44-2. s. 56.

¹⁰⁵ KOPIČKOVÁ, Božena. *Manželské spory žen pozdního středověku v protokolech ústředních církevních úřadů v Praze*. In: PÁTKOVÁ, Hana. *Ženy ve středověkých berních rejstřících*. In: PEŠEK, Jiří a LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. ISBN 80-902151-1-4. s. 62.

¹⁰⁶ VILIKOVSKÝ, Jan. *Staročeská lyrika*. Praha: Melantrich, 1940. s. 169.

¹⁰⁷ Michaela ANTONÍN MALANÍKOVÁ, *Poručníctví nebo partnerství? Status manželky a majetkové spoluvlastnictví manželů ve středověkém Brně*. In *Theatrum historiae* 22 (2018). s. 37.

¹⁰⁸ Dean T., *Domestic violence in late-medieval Bologna*, *Renaissance Studies*, 18 (2004), s. 528.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 528.

¹¹⁰ KJELLSTRÖM, Anna. *Domestic Violence in the Middle Ages: an anthropological analysis of sex-specific trauma in five scandinavian skeletal assemblages*. P. 152.

mohly setkat i ve vlastním domě.¹¹¹ Znásilnění v rámci manželství nebylo středověkými soudy považováno za trestný čin, a proto se na něj nevztahovaly prakticky žádné sankce. To způsobovalo, že bylo pro ženy téměř nemožné se proti podobnému jednání bránit.¹¹² Navíc mohlo být pro ženy ponižující se se znásilněním někomu svěřit, či dotyčného muže ze znásilnění obvinít, protože by to mohlo nenávratně poškodit její dobrou pověst. Zejména v případech, kdy by obvinila vlastního manžela, mohla by být vystavena výsměchu či odsouzení ze strany společnosti. Téma sexuálního násilí proto patrně zůstávalo v mnoha případech skryté a míra nahlašování byla minimální, a to navzdory tomu, že k němu pravděpodobně neznárodně docházelo.¹¹³

Projevy násilného chování v rodině se projevovaly napříč všemi společenskými vrstvami, a to ve všech jeho podobách. Nemuselo se vždy jednat o fyzické útoky či tvrdé trestání, ale mohlo jít i o dlouhodobý psychický tlak či o jiné projevy psychického násilí. Dokladem tohoto typu útlaku může být i korespondence Perchty z Rožmberka, jejíž dopisy jsou plné pocitů osamělosti, bezmoci a vyjadřuje v nich celkovou nespokojenost v manželském soužití. Perchta si v dopisech stýská, že se v jejím novém domově necítí příliš dobře: „*A milý pane, tak jakožt' jsem Tvé Milosti psala v prvniem listu, žeť se dobře mám, tohoť pohřěchu nenie, bychť se dobře měla, než mámť se velmi zle.*“¹¹⁴ Zároveň popisuje, že se cítí opuštěná a chybí jí její rodina a blízcí: „*A milý pane, vědětiť Tvé Milosti dávám, žeť já se mám tak jako jedna sirá a žalostivá žena a od vás ode všech přieliš opuštěná.*“¹¹⁵ Prosí otce, aby ji odvezl zpět domů a zdůrazňuje, že s uzavřením sňatku nesouhlasila a vdávat se nechtěla: „*Protož, milý pane, milý otče, slituj se nade mnú jako otec nad svým dietětem a rozpomeň se na to, milý pane, žeť jsem se z své vuole nevdávala. I volámť a žádámť již pomoci i z práva, jakožto dietě od uotce. I rozpomeniž se, milý pane, nad svú vlastní krví, pro božie milosrdenstvie.*“¹¹⁶ Z její korespondence je patrné, že manželská nespokojenost zdaleka není výhradou nižších vrstev, a že i v prostředí šlechty byly ženy nespokojené. Zatímco je u nižších vrstev těžké podobné případy psychického útlaku najít (a to zejména kvůli absenci pramenů osobní povahy a nižší míře gramotnosti), v aristokratickém prostředí se díky uchování soukromých textů dochovaly

¹¹¹ Dean T., Domestic violence in late-medieval Bologna, *Renaissance Studies*, 18 (2004), s. 530.

¹¹² KJELLSTRÖM, Anna. *Domestic Violence in the Middle Ages: an anthropological analysis of sex-specific trauma in five scandinavian skeletal assemblages*. P. 149.

¹¹³ ZANETTI DOMINIQUES, Lidia - CARAVAGGI, Lorenzo – PAOLETTI M., Giulia (eds.). *Women and Violence in the Late Medieval Mediterranean, ca. 1100-1500*. New York, 2022. ISBN: 978-0-367-56570-1. p. 114.

¹¹⁴ Z ROŽMBERKA, Perchta, Jaroslav PORÁK a Anna SKÝBOVÁ. *Listy bílé paní rožmberské*. Praha: Panorama, 1985, s. 53.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 60.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 60.

záznamy toho, jak ženy svůj manželský život prožívaly. Je zřejmé, že ačkoliv byly ženy z výše postavených rodin dobře materiálně zabezpečené, nebyla jim partnerská láska a respekt samozřejmostí, a i ony mohly zažívat partnerské násilí ve všech jeho podobách.

Skutečnost, že byly fyzické tresty manželek do určité míry tolerovány a akceptovány ale neznamená, že bylo každé manželství naplněno strachem a násilím. I ve středověku existovala spokojená manželství, založená na vzájemné úctě, lásce a porozumění. Podstatou zkoumané problematiky partnerského násilí není pouze existence nešťastných manželství, ale především to, jak bylo násilí v rámci manželství běžné. Bylo zakotveno ve společnosti a zákonnou cestou z něj prakticky nebylo úniku, neboť platilo, že *“co Bůh spojil, člověk nerozlučuj”*.¹¹⁷ Církev si byla vědoma určitých rizik, která z nezrušitelnosti svazku plynula a snažila se případným problémům předejít tím, že stanovila pravidlo svobodného souhlasu snoubenců. Dále ovlivňovala soužití manželů i v průběhu jejich manželství prostřednictvím kázání a zpovědí.

Užívání tvrdých fyzických trestů nebylo ve středověkých domácnostech namířeno pouze na ženy. Stejně běžné a tolerované bylo i trestání dětí, které mělo být účinným prostředkem dobré výchovy. Na rozdíl od sporů mezi partnery, které se občasně řešily u soudů a násilný partner mohl být pokárán za užití příliš tvrdého trestu, se děti mohly bránit jen těžko. Byly podřízeny svým rodičům, kteří je mohli ve jménu dobré výchovy bezmezně trestat. To, jak běžné fyzické tresty dětí byly, je možné vyčíst například z textu *„Naučení rodičům”*.¹¹⁸ Zde Ludvík z Pernštejna trestání zmiňuje v pasáži, kde mluví o své matce a děkuje jí za její péči a výchovu: *„A hned pravím, že by mi nebyla laskava máti, kdyby mi nechtěla včas metlou dáti / nebí se každému dobře hodí, kohožt metla, když roste, provodí”*.¹¹⁹ Děti byly fyzicky trestány i ve škole. Z dopisů brněnských radních adresovaných přísežným osobám v Kroměříži vyplývá, že učitel mohl dát žákovi *„kvůli poučení a disciplíně dvanáct ran prutem nebo rukou”*. Bítí ale nemělo být příliš tvrdé, protože *„pokud by však po ráně bez prutu vytryskla žákovi krev nebo rána žáka usmrtila, musel by učitel příbuzným a rychtáři zaplatit pokutu”*.¹²⁰

¹¹⁷ LENDEROVÁ, Milena a BEZECNÝ, Zdeněk. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. V Praze: Univerzita Karlova, 2002. ISBN 80-246-0375-6. s 28.

¹¹⁸ Z PERNŠTEJNA, Ludvík. *Naučení rodičům*. Stará Říše na Moravě: Marta Florianová, 1928

¹¹⁹ Tamtéž, s. 12.

¹²⁰ MEZNÍK, Jaroslav. *Lucemburská Morava: 1310-1423*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-363-0. s. 91.

3. REFLEXE NÁSILÍ V DOBOVÉ LITERATUŘE

3.1. Normativní literatura

3.1.1. Jan Hus – O manželství

Jako první případ, kde se vyskytuje zmínka o násilí páchaném na ženách, zmíním dopis Jana Husa. Tento krátký spis *O manželství*¹²¹, datovaný 14. března roku 1415 byl sepsán na žádost mladíka, který se v dohledné době chystá oženit. Text je plný praktických rad a doporučení, jak by se měl mladík v manželství chovat. Mimo to ale také popisuje užití fyzického trestu k nápravě manželčina nevhodného chování. Dopis začíná Husovým úvodním slovem, kde oslovuje adresovaného mladíka: „*Jak si vzpomínám, žádal jsi mne, můj milý, abych pro tvou potřebu sepsal něco o manželství, do kterého chceš dle svých slov zakrátko vstoupit, bude-li to Boží vůle.*“¹²²

V dopisu radí, jak se v manželství chovat a co od svazku očekávat. Apeluje, že je manželství nerozlučné a musí si tedy dobře rozmyslet, jestli chce do svazku vstoupit a s kým: „*Věz, že manželství je nerozlučné pouto, a to takové, že pokud se ty jakožto legitimní osoba souhlasným prohlášením proneseným v dané chvíli s legitimní manželkou spojíš, nebudeš se moci tohoto závazku až do smrti její či své vlastní zprostit, tak že bys mohl vstoupit do jiného zákonného svazku.*“¹²³ Poté zdůrazňuje, že je manželství nejen hlavním prostředkem plození potomstva, ale pomáhá i ke krocení chuti a smilstva: „*Vezmi na vědomí, že Bůh ustanovil v ráji manželství za účelem plození potomstva, když ve 3. kapitole Genese při zasnoubení Evy Adamovi řekl: „Plod'te a množte se.“ Mimo ráj je pak manželství určeno k plození dětí a jako nápravný prostředek: k plození potomstva.*“¹²⁴ Manželé by si dle něj měli opětovat vzájemnou věrnost a lásku. Dále nabádá k respektu k manželce, kterou by muž neměl zneužívat, či se jí bez jejího dovolení dotýkat: „*Vysťříhej se také, můj milý, jakéhokoliv zneužití své manželky, všech nedovolených doteků.*“ S manželkou by měl jednat s úctou a respektem, který mu poté

¹²¹ HUS, Jan. *O manželství*. In: NECHUTOVÁ, Jana (ed.), MALÁ, Jana (ed.). *Mistr Jan Hus v polemice a v žaláři: překlady, komentáře a poznámky*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-210-9324-9. s 114.

¹²² Tamtéž, s 114.

¹²³ Tamtéž, s 114.

¹²⁴ Tamtéž, s 119.

bude manželka opětovat: „*Jednej s ní uctivě, aby i ona tě měla v úctě a aby uměla, dle výroku Apoštola, žít se svým mužem svatě a s úctou.*“¹²⁵

Bezprostředně po pasáži, v níž Hus vyzývá k lásce a úctě vůči manželce, se zmiňuje o tom, že ji může i tvrdě napravit, pokud bude náchylná ke špatnostem. Podle autora by měl muž zakročít, pokud by jeho manželka jednala v rozporu s morálními či manželskými zásadami. Zkrátka pokud bude jeho manželka dělat něco, co manžel uzná za nevhodné, měl by ji potrestat: „*Zhřeší-li tvá manželka, potrestej ji mírně bez skandálu. Bude-li se zpěčovat, k čemuž snad nedojde, ztrestej ji proutkem, ale ne holí...*“¹²⁶ Z textu vyplývá, že Hus fyzické tresty sice nedoporučuje jako jediný prostředek k nápravě, ale zároveň je neodmítá. Trest by měl být proveden ideálně v soukromí, ne na veřejnosti. Dále zdůrazňuje, že by měl mladík k nápravě své ženy použít proutek a vyhnul se používání tvrdých a těžkých předmětů. Text vyobrazuje dobovou představu o muži jakožto manželské autoritě, který smí využít fyzického násilí pro dosažení pořádku v domácnosti.

3.1.2. Šimon Lomnický z Budče – Krátké naučení mladému hospodáři

Jako druhý pramen, v němž se odráží problematika partnerského násilí zmíním *Krátké naučení mladému hospodáři*,¹²⁷ jehož autorem je spisovatel Šimon Lomnický z Budče. Lomnický se ve svém veršovaném díle věnuje tomu, jak má mladý hospodář řídit svou domácnost, jak se chovat ke své manželce a dětem, a tomu, jak vést čeleď.

V první části díla autor dává mladému hospodáři cenné rady ohledně zacházení s financemi. Radí hospodáři, aby se choval zodpovědně a neutrácel více peněz, než zvládne vydělat: „*Dále pak při své outratě / chovej se, jak sluší tě. / Utratíš-li víc, než získáš, / tím se na hlavu potřískáš.*“ Protože když nebude mít našetřené peníze, mohl by rychle upadnout do chudoby: „*Pak-li nesrovnáš obého, / Outraty, výdělku tvého - / neštěstí, nenadálý pád, / přijda oheň, neb nemoc snad, / snadno tě o to připraví, / tebe v chudobu postaví. / Protož hled' se ohlídati, / a něčeho přichovati, / ať by raději vždy zbylo, / což by se potom hodilo.*“¹²⁸

¹²⁵ HUS, Jan. *O manželství*. In: NECHUTOVÁ, Jana (ed.), MALÁ, Jana (ed.). *Mistr Jan Hus v polemice a v žaláři: překlady, komentáře a poznámky*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-210-9324-9. s 119.

¹²⁶ Tamtéž, s 119.

¹²⁷ LOMNICKÝ, z Budče Šimon. *Krátké naučení mladému hospodáři: kterak by netoliko sám sebe, manželku svou i čeládku, i své všecko hospodářství užitečně spravovati a živnost svou vésti: ale také jaký by býti, v moudrosti a jiných ctnostech prospívati a čeho se kdy varovati měl*. Praha 1862.

¹²⁸ LOMNICKÝ, z Budče Šimon. *Krátké naučení mladému hospodáři*. Praha 1862. s. 8.

Poté se Lomnický věnuje výchově dětí a popisuje zvláště výchovu synů a dcer. Popisuje, že dobrá manželka porodí svému muži potomky, o které bude následně pečovat a vychovávat je: „*A taková manželka ctná, / ten dar od pána Boha má: / manželu svému milému / k potěšení velikému / bude mu dítky roditi, / ctným plodem svým svět množiti.*“¹²⁹

Následně se Lomnický věnuje také postavení žen v rámci domácnosti, a to v roli manželek i dcer. Ve svém díle sice dává najevo, že by měl muž svou ženu vychovávat a mít nad ní dohled, ale nedoporučuje ke kárání a nápravě žen užívat fyzické násilí. Domácí násilí zmiňuje v kapitole *Žena podezřelá*, kde popisuje, jak usměrnit manželčino nevhodné chování. Radí: „*A ty pak, máš-li ženu tvou / tvrdošijnou a sprostě zlou, / nechce-li čeho přestati, / hled' ji raději trestati.*“ Povinností muže tedy je napravit ženino zlé chování a měl by ji potrestat a napravit. Trest Lomnický ale nedoporučuje použít příliš tvrdý. Místo toho apeluje na to, aby bylo manželce, pokud možno domluveno po dobrém: „*smíchem, žertem, než-li holí, / nebo po ní co čert bolí*“. Protože při použití moc tvrdého trestu by mohl manželku příliš zranit či zmrzačit: „*By v í zmlátil hnáty, kosti, / však z ní nevyženeš zlosti*“ a bude se o ní poté muset do konce života starat: „*musíš mrzáka chovati, / do smrti s ní bédovati.*“¹³⁰ Tato pasáž ukazuje, že i když bylo právo muže fyzicky trestat svou ženu považováno za samozřejmé, neměl by být příliš hrubý. Lomnický varuje, že příliš tvrdé trestání může vést k vážnému poranění ženy, což by mohlo vést k tomu, že by se o ní musel doživotně starat a byla by mu na obtíž. Autor tedy apeluje na rozvahu při trestání, ale právo užití fyzického násilí pro nápravu manželky nezpochybňuje.

V kapitole *Žena dobrá* pak naopak popisuje vlastnosti ideální manželky. Autor popisuje, že by si měl hospodář své ctnostné a poctivé ženy nadevšechno vážit: „*Dobrá a poctivá žena / má býti velmi vážena / nade všecken statek, zboží, / neb ji dává milost boží*“. Manželka má být muži věrnou pomocnicí a má být s jejím manželem jako jedno: „*Ta s ním jsouci jedno tělo, / přidrží ho za celo, / jako věrná pomocnice, / všeho všudy účastnice.*“ Svému muži má být věrná, nepodlehnout neřestem a neopouštět ho: „*Jest-li kdy co Bůh naň vzkládá, / všecko to s ním trpí ráda, / neopouští ho v neřesti, / jsouc účastna jeho štěstí.*“¹³¹ Autor se ve svém díle soustředí primárně na praktické rady týkající se vedení hospodářství. Ženská ctnost a oddanost manželovi je zde vnímána jako důležitý předpoklad pro harmonický chod domácnosti, přičemž úkolem muže je dohlížet na její chování a v případě potřeby ženu umravnit.

¹²⁹ LOMNICKÝ, z Budče Šimon. *Krátké naučení mladému hospodáři*. Praha 1862. s. 121.

¹³⁰ Tamtéž, s. 119.

¹³¹ Tamtéž, s. 119.

3.1.3. Pavel Židek – Spravovna

O problematice násilí na ženách v manželských svazcích se zmiňuje také Pavel Židek, který působil jako spisovatel na dvoře Jiřího z Poděbrad. Ve svém díle *Spravovna*¹³², se v několika kapitolách věnuje postavením žen a manželským svazkům. V těchto pasážích popisuje nejen správné chování v rámci manželství, přičemž vyzdvihuje dobové představy o rolích muže a ženy, ale nastiňuje i otázku fyzických trestů.

V kapitole *Čtyřicáté deváté: O manželství*¹³³ autor vyzdvihuje, že se mají manželé vyvarovat smilstva a cizoložství. Popisuje řadu doporučení, jak by se měli manželé chovat a jak žít v souladu s křesťanskými hodnotami. Káže: „že se uvaruje těch šesti zlých věcí, v které upadají králi cizoložníci a smilníci.“ Dále zmiňuje, že by měl muž svou manželku nade vše milovat, a to dokonce víc než své vlastní rodiče. „Má milovati manželku nad otce i máteř. Proto opustí člověk otce i máteř a přidržeti se bude své ženy.“ Manžel má dle autora právo mít nad ženou kontrolu a může v případě potřeby užít fyzického trestu. Současně však nabádá k tomu, aby trestání nebylo příliš kruté a brutální. Muž by neměl použít k trestání ženy nic, „čím by ji měl vochromiti než nebo slovy, nebo metlami až do pánka, a toho žádný nemuož brániti žádnému manželu. Ale kyji, kordy, noži může žena právu tůžiti.“¹³⁴ Muž si tedy měl dávat pozor, aby ženu při trestání příliš nezmrzačil a neměl pro umravňování své ženy používat kyje, nože a kordy.

V kapitole *Druhé a padesáté: O ženách*¹³⁵ autor radí, že se má muž ke své manželce chovat s úctou, protože „jsú naše dobročince veliké, nás zrodily, vykrmily, v biedach našich lítostivé jsú i pomocné a velmi pohodlné, i proto slušie je ctíti, také nemohú býti žádnému velmi škodlivé“. Poté apeluje na to, aby se ke své ženě choval dobře a poctivě: „kdy Vašie Jasnosti čekají v svých potřebách, vždycky račte se k nim mieti poctivě, neb každá žena by pak byla vzteklá“. Žena má být dle Židka ctěna mimo jiné také pro to „aby dobré mluvila o Vašie Jasnosti a dobrou pověst roznášela, poněvadž jsú blekotné a úst nelitují, sluší jim dobře činiti, aby uměly dobré mluviti.“ Muž se měl tedy ve svém vlastním zájmu k ženě chovat dobře, aby díky jejím pomluvám neutrpěla jeho dobrá pověst.

¹³² ŽÍDEK, Pavel. *Spravovna*. Historický archiv České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Praha: Č. ak. císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1908.

¹³³ Tamtéž, s. 38.

¹³⁴ Tamtéž, s. 38

¹³⁵ Tamtéž, s. 40.

3.1.4. Tomáš Štítný ze Štítného – Knížky šestery o obecných věcech křesťanských

Manželství a postavení mužů a žen jsou častými motivy v dílech Tomáše Štítného. Nejvíce se tomuto tématu věnuje v rozsáhlém díle *Knížky šestery o obecných věcech křesťanských*, kde se v první části věnuje tématu víry, naděje a milosti – *Knížky první: O víře, a naději a o milosti*. V části *Knížky druhé: O trojích stavech: panenském, vdovském a manželském* Štítný ve třech kapitolách popisuje stavy, ve kterých může žena počestně žít. Jako první se věnuje stavu panenskému, jakožto nejdůstojnějšímu a nejčistšímu z nich: „*panenský stav jest najduostojnější čistoty, a že se jest v něm narodil každý, a nemož jeho ztratiti i žádný bez povolenie, chci o něm najprv pomluviti...*“¹³⁶ Žena měla buď zůstat pannou, nebo vstoupit do stavu manželského. Panenského stavu si autor vážil nejvíce a považoval jej za velmi cenný poklad, který je třeba chránit: „*tak drahý poklad, třebať jie jest chovati snažně.*“ Nejdůležitější bylo čistotou zachovat a ubránit ji před zlými a ďábelskými silami, které se ji budou snažit pošpinit, poškodit a svést na zlou cestu. Dále je potřeba jej chránit proto, protože po jeho ztrátě „*ani křstem, ani pokáním, nikakž panenstvie ztraceného nenavrátíš.*“¹³⁷

Pokud osoba nemůže své panenství z jakéhokoliv důvodu zachovat, je vhodné vstoupit do svazku manželského, protože „*je božím přikázáním, aby nikdo, kromě v manželství s nikým se nesměšoval tělesným skutkem*“.¹³⁸ Štítný na čtenáře apeloval, aby se zdrželi smilstva a zůstali svému partnerovi po uzavření sňatku plně oddáni a věrni.¹³⁸ Zejména zdržení se smilstva bylo důležité, neboť věřil, že „*ktož jest hřešil, kak nemúdre s ženami poihrávaje, aneb příliš žádaje se pro tělesnú libosť oženiti, často jemu Buoh dá takú ženu, na niž dosti těžké bude pokánie jmieti: snad zlobivú, nemúdrú, klevetnú, neposlušnú...*“ Muži se tedy měli vyvarovat nevhodného chování a nepodlehnout pokušení, jinak jim hrozilo, že jim Bůh dá neposlušnou a zlou ženu: „*Ktož má zlú ženu, rozuměj tomu, žeť odplatu svého prohřešenie nese.*“ A dodává, že v případě jeho dobrého chování mu poslušnou a moudrou ženu může seslat pouze Bůh: „*Duom a sbožie přicházie od otców, ale žena múdrá zvláště od Boha.*“ Stejnou mírou tak pak autor varuje i dívky, které chtějí vstoupit do manželství s nečistými záměry a podléhají smilstvu: „*Cožť sem mužóm mluvil, právěť se též panny neb na vdovy chýlí, ješto přieliš kvapně v tělesné žádosti žádají mužów, hlediec na ně bezpřémně, a vždy myslé o nich, vždy o nich*

¹³⁶ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky šestery o obecných věcech křesťanských*. In: ERBEN, Karel Jaromír (ed.): *Tomáše ze Štítného Knížky šestery o obecných věcech křesťanských*. Praha 1852. s. 61.

¹³⁷ Tamtéž, s. 73.

¹³⁸ Tamtéž, s. 62.

mluvie, vždy se jim strojé, rúchem, skoky, žádajíc se jim slíbiti smilně.“ Při špatném chování dívce hrozilo, že bude její manžel opilec, karbaník, bude jí nevěrný anebo bude mít jiné špatné vlastnosti: *„Protož často, když mní některá, by měla dobré bydlo mieti s mužem, nalit se jí nahodí snad kostkár, opilec, cizoložník, mrhák, aneb jiných některých zlých obyčejův.*“ Dívka si má tedy svého nastávajícího dobře vybrat, neboť je manželství nerozlučitelné a ona by musela se špatným partnerem žít až do konce života: *„A protož, ktož chtie v manželství, mají to dobře obmysliť, že tak brzo potká je lopot' jako rozkoš, a že jej nikakž nelze se jim do života rozlúčiti.*“ Panny (a vdovy, které chtěly znovu vstoupit do manželství) si tedy mohly za své nečestné chování vysloužit manžela, který se k nim bude špatně chovat a nebude se jí s ním žít dobře. V této části díla je tedy velmi silný apel na rozvážné vybírání partnera a správné chování.¹³⁹ Kromě partnera se měl dle štítného svobodný člověk soustředit i na rodiče potenciálního partnera, protože na nich se dá vypožarovat, jak se jejich potomek bude v budoucnosti chovat.

Vdovský stav považuje Štítný za méně důstojný než stav panenský, ale za důstojnější než stav manželský, protože stav *„manželský poddal se jest své křehkosti, a má v ní libosť kochanie tělesného, ale vdoví brání se jí.*“¹⁴⁰ Šlo tedy zjevně zejména o sexuální zdrženlivost během setrvání ve vdovském stavu.

Manželský stav je dle Štítného nejméně ctnostným, proto se o něm v díle zmiňuje jako o posledním, byť by měl teoreticky stát před vdovským stavem: *„O manželském stavu slušalo by bylo prvé psáti, než o vdovském, neb z panenského stavu, kdož v něm ostati nechce, má prvé v manželský vstúpiti, nežli vdovský. Ale že z těchto tří stavov najmenší duostojenstvie má stav manželský, protoť sem prvé psal o oněch dvú.*“¹⁴¹ I když manželství nebylo tím nejdůstojnějším stavem, i tak bylo velmi důležitou součástí života většiny lidí. Štítný radí, aby se k sobě manželé chovali s úctou a prokazovat si milost: *„A kděž již po svatbě dva manžele spolu budete, máta toho býť pilni, aby mohli milost mezi sebou. A protož i přes mysl z práva má jeden ukazovati milosť. A protož muž jest s ženú ze všech spolu najprv dlužna jsta se milovati.*“¹⁴² Samozřejmostí by měla mezi manželi být i věrnost a ohleduplné chování: *„velmi jest zlá věc cizoložství. Protož manžele! Vždyť vám radím, varujte se cizoložství, milosť a vieru k sobě majíc.*“ Měli by si být dále vědomi, že je svazek nerozlučitelný a neměli by se o jeho rozvázání snažit, protože *„tohoť znamenitě brání svatý Petr, řka: přívázans k ženě, nehledaj*

¹³⁹ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky šestery o obecných věcech křesťanských*. In: ERBEN, Karel Jaromír (ed.): *Tomáše ze Štítného Knížky šestery o obecných věcech křesťanských*. Praha 1852. s. 63.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 82.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 90.

¹⁴² Tamtéž, s. 93.

rozvázanie.“¹⁴³ Poté se Štítný krátce věnuje i sexualitě v manželství. Káže, aby se vyvarovali pohlavnímu styku během hlavních církevních svátků, či během těhotenství a šestinedělí: „*páchajíc smilstvo proti obyčeji, aneb jako na kostelnie ustavenie, a netbajíc na hody veliké, ani ctiec neděle anebo jiných svátkův, jako: křížových dní, adventu, postu, aneb když se v šestinedělích nestřežila nebo v ženské nemoci, aneb když je těžka: to jest vše nečistota v manželství.*“ Největší apel dává Štítný na vyvarování se pohlavního styku během šestinedělí. Nejen, že je to hřích, ale děti počaté během tohoto období bývají dle něj navíc náchylnější na nemoci: „*a též dokadž po porodu dietěte žena nebude zdráva, dopustiti se s mužem. Pravi obecni lékaři, že kteréž by se dietě počalo v ta doba, nebývá zdrávo, ale na nejohavnější nemoci mievá. A všakt' jest menší hříech než cizoložstvo.*“¹⁴⁴

V části *Knížky třetí – O hospodářovi, o hospodyni a o čeledi* se věnuje vedení hospodářství a čeledi. Jmenuje zde ideální vlastnosti správného hospodáře, čeledi a zejména se věnuje otázce ideální hospodyně. Dobrý hospodář by dle něho měl mít dohled nad hospodyní i čeledí a pečlivě hlídat, aby se nechovali špatně. Měl by nad nimi držet ochrannou ruku, ale neměl by se k nim chovat zbytečně hrubě a přísně: „*Ale však má se stříeci hospodář hněvu prchlavého bez užitku, nemóž-li zbýti vše věci hněvu, ale obměkči jej, a svým sluhám ukruten nebud' i své ženě.*“¹⁴⁵ Naopak se k nim má dle kázání svatého Petra a Pavla chovat vlídně a s úctou: „*bud' dobrotiv k své čeledi, a zvláště k své ženě. K tomu tě ponúkajú mnohé písmo. Svatý Petr, po Boze první pastýř, i svatý Pavel, téžměř ve všech svých epištolách velé mužóm, aby své ženy milovali a nebyli jim ukrutni.*“¹⁴⁶

V následující kapitole *Hospodyniem múdrým*¹⁴⁷ se věnuje tomu, jak by se měla chovat správná hospodyně. Vztah hospodyně k jejímu muži přirovnává Štítný ke vztahu měsíce ke slunci. Měsíc je zde vyobrazen jako metafora ženy a muž je podobou slunce. Žena je, stejně jako měsíc, obrazem muže a získává od něj svou krásu a váženost: „*Hospodyni pak múdrá a šlechtná k měsieci jest přirovnána. Neb jakož měsieci všicku svú krásu od slunce béře: takéž ona čest má od svého muže, když věrně a právě pravú milostí na se zříta, že mezi nima i jedné přiekazy nenie, jež by potuchla pravá milost'.*“ Ženy by si tedy měly svého muže vážit a vyvarovat se toho, aby o svém manželovi mluvily jakkoli nepěkně, protože by poté vrhaly

¹⁴³ Tamtéž, s. 94.

¹⁴⁴ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky šestery o obecných věcech křesťanských*. In: ERBEN, Karel Jaromír (ed.): *Tomáše ze Štítného Knížky šestery o obecných věcech křesťanských*. Praha 1852. s. 95.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 98.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 99.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 100.

špatné světlo i samy na sebe a pokazily by si dobrou pověst: „*kdyby také slunce ztratilo krásu, ovšem by měsíc krásen nebyl. Protož mýlé se ty hospodyně, ješto své muže lacino vážie, neb jimi smiech pobíjejí, aneb ješto co komuž kokivek rozprávějí bez velmě pilné potřeby, ješto by k hanbě jich mužom bylo.*“¹⁴⁸ Kromě toho, že měla hospodyně svého muže nadevše milovat, se měla také dobře starat o domácnost, aby „*duom šereden nebyl, neumeten jako svinec, i jiná domová potřeba aby nebyla šeredna.*“ Poté Štítný dále apeluje na ženy, aby se vyhýbaly přílišnému pití alkoholu, neb „*kakž koli opitie jiným jest škodno, však zvláště opilá žena jest ohavná věc*“ a také měly dbát na to, aby nemluvily sprostě a vyvarovaly se hádkám s čeledí a se svým manželem, protože „*těž řeč šeredná a nestydatá všem neslušie, a nad to od ženy slyšeti ji ohyzdno jest a přieliš břidko. Také sváru se střez v čeledi, a s mužem ovšem, nedaj se přemoci hněvu.*“¹⁴⁹ Svému manželovi měla být hospodyně poslušná a měla jít příkladem čeledi, která měla hospodáře taktéž poslouchat: „*z pravé milosti poslušna bude muže svého, poslúchajíc svatého Pavla, jenž praví: „Ženy poddány buďte svým mužom.“ A jenž opět die: „Nechci, by žena panovala nad svým mužem.“ A tak všecka čeled' od nie dobrý příklad vezme, vidúc, ana má v počest svého hospodáře.*“¹⁵⁰ Nakonec měla být pro hospodyně samozřejmostí i péče o čeled' a děti, měla dbát zejména na to, aby „*lačni nebyli, ani také zimú mřeli.*“¹⁵¹

Nakonec v knize následují kapitoly *Knížky čtvrté: kak se zdejší stavové připodobňavají k andělským kuorom*, poté *Knížky páté: ostnec svědomie a o pokušení d'ábelském*, a nakonec *Knížky šesté: kak se očišťjem toho, že hřešíme*.

3.1.5. Ludvík z Pernštejna – Naučení rodičům

Ideální vlastnosti manželky jsou vyobrazeny i v díle *Naučení rodičům*.¹⁵² Ludvík z Pernštejna staví kvality ženy nikoliv na jejím zevnějšku a kráse, ale především na její poctivosti, dobrotě, moudrosti a na její lásce k Bohu: „*Byť pak bohata i příliš krásna nebyla, o jedné múdrostí a ctností at' jest mila / pána boha milující a svú poctivost...*“¹⁵³ Dále v díle popisuje, že doufá, že bude jeho manželství založeno na vzájemné věrnosti a úctě a věří, že ani jejich odloučení nebude překážkou jejich oddanosti: „*V manželství časnú lásku k sobě znali: /*

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 100.

¹⁴⁹ ŠTÍTNÝ ZE ŠÍTNEHO, Tomáš. *Knížky šestery o obecných věcech křesťanských*. In: ERBEN, Karel Jaromír (ed.): *Tomáše ze Štítného Knížky šestery o obecných věcech křesťanských*. Praha 1852. s. 102.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 105.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 106.

¹⁵² Z PERNŠTEJNA, Ludvík. *Naučení rodičům*. Stará Říše na Moravě: Marta Florianová, 1928.

¹⁵³ Z PERNŠTEJNA, Ludvík. *Naučení rodičům*. Stará Říše na Moravě: Marta Florianová, 1928, s. 15.

*bychom pak čtvrt léta neviděli jeden druhého, abychom nebyli k sobě srdce jiného.*¹⁵⁴ Manželská láska tedy měla stát na věrnosti, ctnosti a víře. V ostatních částech díla se autor věnuje tomu, jak vést rodinu, vychovávat děti a obecně tomu, jak vést ctnostný život.

3.2. Krásná literatura

3.2.1. Próza z doby Karla IV.

V tomto díle se násilí v manželském svazku vyskytuje v kapitole s názvem *Potrestaná žena*.¹⁵⁵ Příběh vypráví o ženě, která se během svých modliteb obracela k Bohu s neobvyklou prosbou. Přála si totiž, aby její manžel co nejdříve zemřel. Činila tak proto, protože ji její muž často a krutě bil. Muž ji týral s odůvodněním, že mu nadává a že tuší, že si přeje jeho smrt. Zoufalá žena nevěděla, jak svou situaci vyřešit, a proto se obrátila k Bohu. Když však její modlitby po dlouhou dobu nezabíraly, rozhodla se svěřit své trápení sousedce a zašla si k ní pro radu. Naříkala: „*prosím, porad' mi v tom, protože mne můj muž stále bije.*“¹⁵⁶ Sousedka ji však odpověděla, že si za to nejspíše může sama tím, že se nechová ke svému muži dobře a on jí tedy musí napravovat a trestat. Poté ji poradila, že pokud se chce o pravdě přesvědčit sama, má se zeptat jakéhosi kouzelného kořene, který roste na sousedčině zahrádce, a ten jí řekne pravdu. Měla přijít ráno před východem slunce a kořeni třikrát zopakovat: „*slyš, dobrý kořeni, můj muž mne bije.*“¹⁵⁷ Žena tak učinila, a ještě za tmy přišla za kořenem a pronesla onu kouzelnou formuli. Ještě před ženou ale do zahrádky doběhla ona sousedka a schovala se za kořenem, aby mohla dát ženě najevo, že si za chování svého manžela může opravdu sama a dala jí tím za vyučenou. Když slyšela ženu, jak se kořene ptá na pravdu ohledně jejich vztahu, sousedka schovaná za kořenem ji odpověděla: „*proč mu nadáváš a modlíš se, aby zemřel?*“¹⁵⁸ Žena se s touto odpovědí kořene spokojila a odešla domů. Následujícího dne se vrátila za sousedkou domů a svěřila se jí s tím, co jí měl kořen říci. Sousedka jí na to odpověděla: „*vidíš, říkala jsem ti, že jsi sama vinna.*“¹⁵⁹ Žena měla tedy zpytovat své svědomí a začít se chovat ke svému manželovi tak, aby neměl důvod ji trestat. Tímto způsobem se měly jejich manželské problémy vyřešit. Nemělo tedy jít o změnu chování násilného partnera, který se dopouští fyzického násilí na své ženě, ale o větší poddajnost a poslušnost ženy.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 16.

¹⁵⁵ VILIKOVSKÝ, Jan. *Próza z doby Karla IV.* 2. vyd. Nové cíle. Praha: Sfinx, 1948.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 145.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 145.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 145.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 145.

3.2.2. Staročeská lyrika

*Píseň o ženách*¹⁶⁰ čtenáře vyzývá, aby se měl na pozoru před vychytralostí žen. Na příkladu Adama a Evy popisuje, do jakých potíží dokáže muže ženská lest dostat: „*Žena jest počátek zlého, i počátek skutku ctěného / žena to svú lstí zjednala, že od otce dci plod vzala.*“¹⁶¹ Dále autor varuje před marnivostí žen a před tím, jak dokáží kohokoliv svést lichotkami a sliby: „*Krále i kniežata loví, když k nim sladká slova mluví / lakoměť jim z měšcív dře, všakt' jich dosti nenaběře*“ Pokud žena nedostane, oč žádá, odejde za jiným mužem: „*Jestliže co nemáš dáti, inhed chřbet k tobě obrátí! / Pakli jí slíbíš co dáti, tu' die: Chciť tě ráda milovati.*“¹⁶² Nebo se svým mužem zůstane, ale stane se zlou a hašteřivou: „*Žena vraždy, boje strojí, nepřimlúvát se ku pokoji. / Neřežeť tolik ostrý meč, jakožto lstivé ženy řeč.*“¹⁶³

I v této básni se setkáváme s motivem ženy jako lstivé, hašteřivé a zlé tyranky. Naproti tomu muž je vyobrazen jako její oběť, která jí musí ustupovat a poslouchat ji. Je zde tedy motiv otočených společenských rolí a žena je postavena do role vůdce, kterého se muž bojí.

3.2.3. Carmina scholarium vagorum – Písně žáků darebáků

Báseň *Žáci, žáci, nežeňte se!*¹⁶⁴ je satirickou skladbou, v níž vypravěč radí mladým studentům, aby se do manželství příliš nehrnuli a dobře si vstup do svazku manželského rozmysleli. Autor popisuje příběh mladíka, jenž si stěžuje na to, že manželství není tak bezstarostné, jak si představoval. I jeho přátelé mu radili, aby se oženil co nejdříve, protože ho to učiní šťastným: „*Proto leckdo z přátel mých, důtklivě mi radil / abych v přístav manželský, bez meškání pádil / pěli, jak si nádherně, žije, kdo se žení...*“¹⁶⁵ Ale po uzavření sňatku zjistil, že ho s manželkou nečeká štěstí, ale jen utrpení: „*Přespříliš se zatíží ten, kdo sňatek slaví / kteréhožto břemene jenom smrt ho zbaví / muž své ženě otročí, manželka je drábem / muž, jenž býval svobodný, stane se tak rabem.*“¹⁶⁶ Stěžuje si, že je žena panovačná a muž je jako její „*osel, za nímž se žena*

¹⁶⁰ VILIKOVSKÝ, Jan. *Staročeská lyrika*. Praha: Melantrich, 1940. s. 114.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 115.

¹⁶² Tamtéž, s. 116.

¹⁶³ Tamtéž, s. 116.

¹⁶⁴ MERTLÍK, Rudolf – VIDMANOVÁ, Anežka – MÉZL, Zdeněk. *Carmina scholarium vagorum: Písně žáků darebáků*. Praha: Svoboda, 1970. s. 193.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 193.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 194.

žene s bičí.“¹⁶⁷ A jeho prací je pouze vydělávání peněz na jejich děti: „*aby sháněl na děti, jež jí v lůně klíčí.*“¹⁶⁸ Ženy jsou vyobrazovány jednak jako hloupé, ale i jako hříšné bytosti, které podléhají neřestem a nevěře: „*Žena vždycky hloupá je, stále se jen mění / mnoha věcí zmocní se, ve svém roztoužení / jestli jí muž nadává, co by hrdlo chtělo / kromě hříšných záletů, poskvrní své tělo.*“ Manželka je nevděčnou a pro materiální dary je ochotná svého manžela opustit: „*Aby měla šatů dost, za milencem pádí / v domnění, že nitra žár, nevěrou svou zchladí / po rozličných dárcích pak, vzplane srdcem celým / a pohrdne, bídnic, mužem zbídačeným.*“¹⁶⁹ Je ale velmi těžké ženě nevěru dokázat, protože „*usvědčit je z nevěry, není skoro možné / tak jako loď plující, jež po vlnách spěchá / za sebou ni nejmenší, stopu nezanechá.*“¹⁷⁰

Vtip této satirické básně spočívá ve vyměnění tradičních rolí mužů a žen ve středověké domácnosti. Na místo běžného postavení muže jakožto vůdce domácnosti a ženy, která je mu poslušná, čtenáři báseň předkládá obrácený obraz. Žena je zde vyobrazena jako panovačná, chladná a hašteřivá: „*Z hrudi ženy vyprchá, oddanost, cit lichý / jak jí rohy narostou, zpupnosti a pýchy / pak z jejího jazyka, jenž je zlý a škodí / hromy, blesky, vzházejí, mračna z něho chodí.*“¹⁷¹ Na místo pečlivé, něžné a poslušné hospodyně je zde žena v roli nelítostného vládce domácnosti, před kterým muž raději ustupuje a vychází mu vstříc: „*Co si ona usmyslí, to se vždycky stane / ne-li hned jsou různice, pláče, hněvem plane / zatím muž jak beránek, vzdá se křiku tomu / ustoupí své manželce a odejde z domu.*“¹⁷² Muž zde vystupuje jako zoufalý, nešťastný a pod plnou nadvládou své manželky. Je dokonce přirovnán k dobytku a otrokovi své ženy: „*Po pravdě je manželství, jármu svrchované / jež se trýzní dvojitou, těla, ducha stane / jak s prodaným dobytkem, s mužem se v něm vláčí / takže stále vydán je, útrapám a pláči. / Kdo si ženu připoutá, sám se spoutat dává / neboť v stálém otroctví, otrokem se stává.*“¹⁷³

Právě toto obrácení společenských rolí působí v dobovém vnímání absurdně a humorně zobrazuje to, jak žena drze převzala roli muže: „*Pomocníci mužovou, žena se prý stala / aby*

¹⁶⁷ MERTLÍK, Rudolf – VIDMANOVÁ, Anežka – MÉZL, Zdeněk. Carmina scholarium vagorum: Písňe žáků darebáků. Praha: Svoboda, 1970, s 195.

¹⁶⁸ Tamtéž, s 195.

¹⁶⁹ Tamtéž, s 198.

¹⁷⁰ Tamtéž, s 199.

¹⁷¹ Tamtéž, s 206.

¹⁷² Tamtéž, s 207.

¹⁷³ Tamtéž, s 202.

*rodu lidského, símě zachovala / ale ve všem ostatním, břemenem je muži / neboť nad svým vládcem vždy, svoji vládu ztuží.“*¹⁷⁴

3.2.4. Dekameron

V tomto Boccacciově díle se vyskytuje násilné chování na manželkách hned ve třech příbězích. Ve všech zmíněných kapitolách je bití žen vykreslováno jako správný prostředek k nápravě jejich nevhodného chování. K usměrnění neposlušné partnerky byl nejčastěji použit fyzický útok – kopání, údery pěstmi, tahání za vlasy (či jejich ustřížení). Údery byly směřovány na oblast hlavy, obličeje, paží a zad a ženy po nich měly značné pohmožděniny a rány. Bití často předcházely (nebo jej doprovázely) projevy verbální agrese, jako jsou hrubé urážky, křik a výhrůžky, což je znakem užití i psychického násilí.

Jako první zmíním osmý příběh sedmého dne, který vypráví příběh bohatého kupce Arriguccia Berlinghieriho a jeho manželky Sismondy. Arriguccio velmi často cestoval a netrval se svou ženou moc času. Ta se během manželovy nepřítomnosti zamilovala do Ruberta a začala se s ním stýkat. Její manžel ji začal podezírat z nevěry a snažil se přijít na to, zdali má jeho žena opravdu milence, nebo ne. Ponechal svých služebních cest a začal se více soustředit na dohlížení na svou manželku.¹⁷⁵ Sismonda musela vymyslet, jak se se svým milým scházet i přes manželův přísný dohled. Potom vymyslela plán, jak svého muž obejít. Před spaním si přivázala na palec u nohy provázek, který spustila z okna jejich ložnice. Po tom, co Arriguccio večer usnul, měl Ruberto za onen provázek zatahat na znamení, že je připraven pod jejich oknem. Pokud by Sismonda provázek stáhla zpět k sobě znamenalo by to, že její manžel ještě nespí, a tak nemůže za jejím milencem přijít. Takto tedy pokračovaly v jejich plánu a dařilo jim se stýkat. Až jednoho dne Arriguccio zavadí o provázek nohou a usoudí, že to musí mít spojitost s ženinou nevěrou. Chtěl zjistit, o co jeho partnerce jde, a tak si provázek uvázal na svůj vlastní palec a čekal, co se bude dít. Netrvalo to dlouho a zacítil tahání za provázek. Arriguccio na nic nečekal a rozběhl se ven před dům, aby zjistil, kdo chodívá za jeho ženou.¹⁷⁶ Hned jak vyběhl ven, Ruberto se před ním dal na útěk a Arriguccio se vydal za ním. Sismondu probudil hluk z potyčky a hned si domyslela, že na její lest Arriguccio přišel, a věděla, že by ji

¹⁷⁴ MERTLÍK, Rudolf – VIDMANOVÁ, Anežka – MÉZL, Zdeněk. *Carmina scholarium vagorum: Písňe žáků darebáků*. Praha: Svoboda, 1970, s 203.

¹⁷⁵ BOCCACCIO, Giovanni, Radovan KRÁTKÝ a Josef BUKÁČEK. *Dekameron*. Praha: SNKLHU, 1959, s. 519.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 520.

její muž po jeho návratu zbil.¹⁷⁷ Mezi tím, co byli oba muži pryč, přesvědčila svou služebnou, aby si lehla do její postele a předstírala, že je Sismonda. Prosila jí, *aby „trpělivě snášela rány, které ji Arriguccio uštědří“* a za to poté dostane odměnu. Služebná souhlasila a Sismonda se šla ukrýt mimo ložnici a čekala na příchod svého manžela. Netrvalo to dlouho a rozhněvaný Arriguccio vtrhnul do ložnice a šel potrestat svou nevěrnou manželku. Popadl spící ženu, o které si myslel, že je jeho manželka a začal ji bít. *„Co mu nohy a ruce stačily, bušil do ní a kopal ji, až jí rozbil celý obličej. A nepřestáváje ji poctívat těmi nejhorsšími nadávkami, jaké kdy byly špatné ženě řečeny, ustríhl ji posléze vrkoče.“* I přes služčin pláč a nařikání muž nepoznal, že se nejedná o jeho manželku a bití ukončil až po tom, co ji ustríhl vlasy.¹⁷⁸ Poté manželce oznámil, že půjde o jejím chování povědět jejím bratrům a opustil dům. Hned po jeho odchodu se Sismonda vrátila do ložnice, odvedla služku do její komůrky a vyplatila jí peníze, jak jí předtím slíbila. Upravila se, ustlala postel a během vyšívání vyčkávala na návrat manžela a jejích bratrů. Ti zanedlouho opravdu přišli a byli překvapení tím, že Sismondu vidí nepotlučenou, s neporušenými vlasy a zcela zdravou, jak poklidně sedí a šije. Popřela, že by se cokoliv z toho, co jim její manžel vyprávěl, stalo a ti ji uvěřili. Sismonda pak pronesla, že si je jista, že *„byl zase pořádně opilý, šel spát s nějakou poběhlicí, a když se pak probudil a našel na její noze provázek, že provedl všechny ty své udatné kousky, o nichž mluví, a že se pak k ní vrátil, zbil ji a ustríhl jí vlasy. A protože ještě není při smyslech myslil si – a já jsem přesvědčena, že si to ještě myslí –, že tohle všechno udělal mně.“* Bratři jejím slovům uvěřily a Sismonda tak unikla hněvu svého manžela.¹⁷⁹

Tento příběh o podvedeném manželi ukazuje, že užití velké míry fyzického násilí (bití a ostříhání vlasů) na jeho manželce je pro něj přirozenou reakcí na domnělou nevěru. Arriguccio považuje bití za oprávněné potrestání manželky a nepotřeboval se k tomu dlouho rozhodovat či přemlouvat. Partnerské násilí není v příběhu vyobrazováno jako odsouzeníhodné a autor se nepozastavuje nad tím, jestli manžel měl nebo neměl právo svou ženu zbit. Naopak je násilí popisováno jako běžná součást manželského života. Pokud se manželka nezachová správně, muž má právo ji fyzicky potrestat. Muž, který se snaží zachovat si svou čest a dobrou pověst je v tomto příběhu přechytračen svou ženou, a nakonec je sám zesměšněn a jeho nevěrná manželka může v neřestech pokračovat. Ženy důvtip a inteligence jsou zde vyobrazeny jako jediná možnost zabránit fyzickému násilí.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 521.

¹⁷⁸ BOCCACCIO, Giovanni, Radovan KRÁTKÝ a Josef BUKÁČEK. *Dekameron*. Praha: SNKLHU, 1959, s. 522.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 525.

Jako druhý příběh, ve kterém se vyskytuje násilné chování v manželství popíši čtvrtý příběh osmého dne, který popisuje příhodu Calandrina a jeho manželky. Calandrino uvěří svým přátelům, kteří si z něho chtějí vystřelit a namluví mu, že existuje kouzelný kámen heliotropu, který ho měl údajně učinit neviditelným.¹⁸⁰ Calandrino tato představa nadchne a rozhodne se ho vydat hledat. Společně se svými přáteli se vydá na písčité břehy řeky Mugnone u Florencie, kde se měl kámen vyskytovat. Muž tam posbívá všechny pěkné kameny, co najde. Najednou se jeho přátelé začnou chovat tak, jako by Calandrino neviděli a baví se tím, že si jejich přítel myslí, že onen kouzelný kámen opravdu našel.¹⁸¹ Nadšený Calandrino spěchá domů myslíc si, že je neviditelný. Hned po příchodu domů narazí na svou manželku Tessu.¹⁸² Ta se začala ihned hněvat a začala mu dávat kázání. Vyčetla mu, že jde pozdě na oběd a že ji nedal vědět, kam šel. Calandrino byl zklamaný, že ho jeho žena vidí i přes to, že měl u sebe kouzelný heliotrop. Naznal, že musela kouzelnou moc kamene narušit jeho manželka, a proto se na ni velmi rozzlobil. Ve vzteku se na Tessu vrhnul, „*popadl ji za copy, srazil ji ke svým nohám a bil ji a kopal, co mu nohy stačily. A třeba prosila o slitování a spínala ruce, nenechal na ní vlas či kůstku zdravou.*“ Mužovi přátelé poté taktéž přišli do jejich domu a našli tam paní Tessu, která „*v jednom koutě žalostně plakala rozcuchaná, s promodralými skvrnami v opuchlém a potlučeném obličejí.*“¹⁸³ Calandrino jim hned začal vysvětlovat, že kvůli jeho ženě magické kameny ztratily moc a chystal se ženu zbít podruhé.¹⁸⁴ Muži mu ale řekli, že to není chyba jeho manželky, ale jeho vlastní. Když věděl, že ženy umí brát kouzelným věcem moc, měl se mít více na pozoru a nenechat se Tessou s kameny nachytat.¹⁸⁵

V tomto příběhu je taktéž zobrazeno fyzické násilí na ženě páchané jejím vlastním manželem. Spouštěčem mužova násilného chování bylo přesvědčení, že jsou ženy schopny sebrat magickým předmětům moc a Tessa měla zničit jeho neviditelnost. Calandrino tedy bití své ženy omlouvá tím, že musí svou ženu potrestat za pokažení jeho plánu a tím, že kvůli ní přišel o neviditelnost. Konkrétně se zde vyskytuje fyzické násilí ve formě kopání a úderů pěstmi, které muž směřoval do oblasti hlavy a obličej.

Jako poslední příběh z Dekameronu zmíním devátý příběh devátého dne, vyprávějící o dvou mladících, kteří si přišli k Šalamounovi pro radu. Josef a Melisso se vydávají za

¹⁸⁰ BOCCACCIO, Giovanni, Radovan KRÁTKÝ a Josef BUKÁČEK. *Dekameron*. Praha: SNKLHU, 1959, s. 557.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 559.

¹⁸² Tamtéž, s. 560.

¹⁸³ Tamtéž, s. 561.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 562.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 563.

Šalamounem, aby jim poradil, jak být milován a jak zvládnout neposlušnou a vzpurnou ženu. V úvodu příběhu je zmíněno, že „*příroda, obyčej a zákony podrobily mužům všechny ženy a že je tedy třeba řídit a chovat se tak, jak chtějí muži.*“¹⁸⁶ Ženy se tedy měly chovat tak, jak chtějí muži a musí být pokorné a trpělivé. Ženy potřebují vůdce a pána, protože je příroda obdařila „*něžnými a slabými těly, bojácnou a bázlivou duší.*“¹⁸⁷ Měly by tedy být ke svému muži oddané a poslušné. Pokud se žena nechová ke svému pánu dobře, je v knize uvedeno, že „*si nejen zaslouží vážné pokárání, ale i tuhý trest.*“¹⁸⁸ Neposlušná žena si tedy zaslouží krutý tělesný trest holí, protože „*hole je potřeba i k podpoře ctnosti ostatních, které se neopovažují překročit tyto meze, a k jejich zastrašení.*“¹⁸⁹

Příběh popisuje cestu Josefa a Melissu za moudrým Šalamounem. Josef se mu svěřil se svým problémem, který má. Nevěděl, co si má počít se svou svéhlavou manželkou, kterou „*ani lichocením či nějakým jiným způsobem nemůže odvrátit od její sveřeposti.*“¹⁹⁰ Šalamoun mu na to odpověděl pouze: „*jdí na Husí most.*“¹⁹¹ Josef jeho slovům nerozuměl, a tak se vydal zpět na cestu domů. Po několika dnech cesty dojel k řece, přes kterou přecházelo po klenutém mostě stádo koní a mul. Zastavil se před mostem a čekal, až bude moci také přejít přes řeku. V tom uviděl, že je jedna mula příliš vzpurná a odmítá přes most přejít. Rozzuřený mezkař se snažil mulu donutit k pohybu, ale ta se nechtěla ani pohnout. Vzal si tedy do ruky klacek a „*začal ji mlátit ze všech sil hned přes hlavu, hned přes bohy, hned přes hřbet.*“¹⁹² Josefa jeho jednání rozhněvalo a mezkaři vynadal, že to měl zvířeti zkusit vysvětlit po dobrém a jistě by jí tak přesvědčil rychleji. Ten mu na to odvětil, že ví, co dělá a pokračoval v bití muly. Ta se nakonec opravdu pohnula a mezkař nad ní zvítězil. Josef se tedy vydal dále a na konci mostu uslyšel jakéhosi muže, který mu řekl, že se tento most jmenuje Husí. Josef si ihned vzpomněl na Šalamounovu radu a pochopil, co se mu onen moudrý muž snažil říci. Uznal, že „*neuměl pořádně natlouci své paní*“¹⁹³ a díky mezkaři nyní ví, jak svou vzpurnou ženu zkrotit. Po několika dnech cesty mladík dorazil domů a ihned po jeho příchodu své ženě nařídil, aby mu připravila večeři. Ta pokrm neuvařila přesně dle Josefových pokynů, a tak se na svou ženu rozhněval pokáral ji. Paní mu odvětila: „*mně se zlíbilo udělat to takhle. Jestli se ti to líbí, dobře,*

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 677.

¹⁸⁷ BOCCACCIO, Giovanni, Radovan KRÁTKÝ a Josef BUKÁČEK. *Dekameron*. Praha: SNKLHU, 1959, s. 677.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 677.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 678.

¹⁹⁰ Tamtéž s. 678.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 679.

¹⁹² Tamtéž, s. 679.

¹⁹³ Tamtéž, s. 680.

*jestli se ti to nelíbí, nejez.*¹⁹⁴ To Josefa rozhněvalo ještě více, z dubu si utrhl klacek a tím hodlal svou ženu ztrestat. Poté ji *„popadl za vrkoče, mrštil jí o zem a zuřivě ji začal tlouci tímto klackem.*¹⁹⁵ Žena se snažila bránit a prosila, ať ji nezabíjí a slíbila mu, že ho nyní bude vždy poslouchat. Bil ji do té doby, než *„ani jedna kost nezůstala na paní zdravá a ani kousíček jejích zad nebyl potlučený.*¹⁹⁶ Dalšího dne chtěl muž zjistit, zda se jeho partnerka polepšila a znovu ji zadal, ať mu uvaří. Ta úkol splnila přesně podle jeho představ a Josef tedy naznal, že mu Šalamoun dal dobrou radu a on nyní ví, jak se vypořádat se vzpurnou a neposlušnou ženou.¹⁹⁷

I v tomto příběhu se vyskytuje motiv fyzického útoku, který je použit pro výchovu a umravnění neposlušné manželky. Násilné chování je podníceno vírou, že je potřeba ženu tvrdě usměrnit, pokud dělá něco, co dle jejího muže dělat nemá. Bití je zde zobrazeno nejen jako oprávněné, ale je dokonce nutným nástrojem pro usměrnění ženina chování. Neposlušná žena je zde přirovnána ke vzpurné mule, která také odmítá poslechnout svého pána. Ten tedy musí pro usměrnění zvířete použít krutého trestu, po kterém se zvíře uklidní a stane se poslušným. Stejnou metodu výchovy měl muž použít na svou ženu, pokud se mu vzpírala. Násilí na partnerce tedy není v příběhu nijak odsuzováno, ale je naopak vnímáno jako dobrá rada od moudrého krále Šalamouna.

3.2.5. Satyry o ševcích

Tato satyra vypráví o ševci, který propadl hazardu a alkoholu. Jeho žena mu vyčítá, že místo toho, aby své vydělané peníze využil na obživu svých dětí, je utrácí za alkohol a hraní kostek. Ševce nahněvá, když ho *„žena jme tresktati, nadadúc j'mu v kostky jhráti.*“ Po tom, co mu žena vynadá se *„rozhněvaje z toho, častoť jej přibije mnoho.*¹⁹⁸ Ševcovo násilné chování k ženě vyeskaluje po tom, co mu při hraní v hospodě vytrhne kostky z ruky, aby mu zabránila v dalším utrácení peněz. To ševce rozhněvalo a začal svou manželku bít: *„Švec sě rozhněvaje na ni, i da jej poliček dlaní / tu ji pře(s) stól za vrch skloni, div že jej hlavy nezlomi / poče ji tlačiti nohú, ana úpie k živ(u) Bohu.*“¹⁹⁹

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 680.

¹⁹⁵ BOCCACCIO, Giovanni, Radovan KRÁTKÝ a Josef BUKÁČEK. *Dekameron*. Praha: SNKLHU, 1959, s. 681.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 681.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 682.

¹⁹⁸ *Satira o ševcích*. In: PATERA, Adolf, ed. *Hradecký rukopis*. V Praze: Matice česká, 1881, s. 369.

¹⁹⁹ Tamtéž s. 377.

Tato pasáž v díle popisuje fyzické násilí v manželství, kdy rozzlobený muž udeří svou ženu do obličeje, přehne ji přes stůl a šlape na ní nohou. Žena prosí Boha o pomoc a snaží se vymanit z manželova sevření a uniknout násilí. Násilné chování zde není omlouváno žádným vyšším záměrem, švec si pouze chtěl uchovat svou dobrou pověst: „*Pro Buoh na mě se nehnevaj / musil sem to učiniti, v tvém domu nekázán býti / to vše pro tuto zlu kóži, jazť jej toho doma zhozi!*“²⁰⁰ Muž ženu dále bije i přes to, že se snaží zajistit obživu pros svou rodinu a odtrhnout svého manžela od hazardních her. Násilný útok na ženu byl v krčmě nejen tolerován, ale navíc podporován ze strany hostinského, který pravil: „*Hospodáři, Buoh tě žehnaj!*“²⁰¹

3.2.6. Veršované skladby Neuberského sborníku

V tomto díle se partnerské neshody vyskytují v satíře „*O ženitbě*“²⁰². Báseň spojuje násilí s manželstvím hned v prvních verších, kdy si žena stěžuje, že ji její manžel bije a nechová se k ní dobře: „*Chtěl-liť jest mne jedno býti a nic lepšího mi nečiniti / zvlášť co by bylo manželského, nebyla bych jí věčně teho.*“²⁰³ Text se dále zaměřuje na volbu vhodného životního partnera, na vlastnosti mužů a žen a na to, jaké jsou výhody a nevýhody manželství.

Je zde zmíněn i případ obrácených rolí, kdy žena fyzicky napadá svého manžela. Ten si vzal mladší partnerku, se kterou začal mít problémy: „*Ale když starý pojme mladú, tent' má jistě hotovú svádu.*“²⁰⁴ Žena se bez váhání obrací k fyzickému násilí a svého manžela bije: „*když jediné se chce vždy vaditi, a nikdy „kokohru“, než často býti.*“²⁰⁵ A pokud si svou ženu muž dostatečně nehýčká, začne mu být dokonce nevěrná: „*Jedno jí pak dobře medu nezvař, nebudeť s tebu věrně, by byl císař!*“²⁰⁶ Muž pod nadvládou své partnerky trpí a je zde vyobrazen kontrast vzhledu partnerů, kdy muž „*velmi často odplivá a ani se češe, ani se umývá, zježí se, jako by viděl vlka, častokrát odplivaje, častokrát chrká.*“²⁰⁷ Muž je znázorněn jako zanedbaný a starý, kdežto jeho upravená paní „*chodí jako ruože a jemu se zvráštla okolo očí kóže, vokolo brady šedivá brada – a paní by vždy svému ráda!*“²⁰⁸

²⁰⁰ Tamtéž, s. 377.

²⁰¹ *Satira o ševcích*. In: PATERA, Adolf, ed. *Hradecký rukopis*. V Praze: Matice česká, 1881, s. 377.

²⁰² TICHÁ, Zdeňka. *Veršované skladby Neuberského sborníku*. Práce ČSAV. Sekce jazyka a literatury. Praha: ČSAV, 1960, s. 29.

²⁰³ Tamtéž, s. 29.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 30.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 30.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 30.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 30.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 30.

Každý muž by si tedy měl svou nastávající partnerku dobře vybrat. Správná žena by měla svého muže poslouchat a dělat pouze to, co si její manžel přeje: „*Tiem pak aby bezpečen byl, že se s dobrú voženil, a tak at' by v tom setrvala, až by duši vypustila, i všecko činila, což jest k vuoli, a nikdy nic proti tvé vuoli. Toť jest žena právě pěkná, k tomu všecka ctná a šlechetná!*“²⁰⁹ Měla by být bezpodmínečně věrná svému muži: „*Takovát' nemyslí nic jiného, nežli milovati muže svého.*“²¹⁰ A pokud udělá něco špatného, měla by trpělivě snést manželovi rány, protože to její muž dělá pro její dobro: „*Také by ji pak zbil, trpí mile, nebt' jí o tvú duši píše!*“²¹¹

3.3. Porovnání krásných a normativních textů

Texty normativní literatury popisují postavení partnerů v domácnosti, přičemž je kladen velký důraz na podřízenost a poslušnost žen. Muž byl vyobrazen jako manželčina autorita, která ji může vychovávat a v případě potřeby i trestat. Fyzické tresty autoři normativních děl nezavrhují a jejich použití doporučují pro udržení pořádku v domácnosti a pro utvrzení mužské autority. Apelují však na to, že by tresty neměly být příliš hrubé a neměly by se konat na veřejnosti. Muž by měl k trestání své ženy použít i vhodný nástroj, jako například proutek, hůlku či ruku. Zároveň je zde kladen důraz i na to, aby muži své manželky milovali a měli k nim úctu. Násilí je v těchto textech vyobrazeno jako možný prostředek k výchově ženy, ale autoři apelují na to, aby je muži nevyužívali neuvážlivě.

V textech krásné literatury je taktéž častým motivem společenské postavení a tradiční genderové role mužů a žen. Ale na rozdíl od normativních textů jsou zde tradiční role často otočeny, což působí humorně, protože to narušuje tradiční postavení mužů. Ženy jsou zde často vyobrazovány jako zlé a hašteřivé nevěrnice, které svými léčkami přechytračí svého manžela. Na místo poslušné a mírné ženy se tak mužům dostává partnerky, která je vyobrazena jako nelítostný vládce. Muž se ocitá pod ženinou nadvládou a stává se obětí jejího teroru. Kromě satirického popisu otočených rolí se ale i v textech krásné literatury vyskytuje fyzické násilí jako nástroj pro výchovu manželky. Ve všech těchto případech je užití fyzického násilí (často velmi brutálního), obhajováno tím, že si ho žena z nějakého důvodu zasloužila a manžel tedy jen plnil svou povinnost ženu vychovávat.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 31.

²¹⁰ Tamtéž, s. 31.

²¹¹ Tamtéž, s. 32.

Oba typy literatury mají společný motiv, kterým je pojetí násilí jakožto vhodného prostředku k výchově partnerky. V normativní literatuře se klade větší důraz na to, aby bylo trestání umírněné, naopak díla krásné literatury vyobrazují násilí v brutálnější formě. Kromě toho se v krásné literatuře vyskytuje ono satirické prohození tradičních rolí, kdy je muž postaven do role podřízené osoby. Tento motiv dominantní ženy se v normativních textech nevyskytuje.

4. SOUDNÍ SPORY A KONKRÉTNÍ PŘÍPADY PARTNERSKÉHO NÁSILÍ

Ačkoliv bylo násilí vůči manželkám ve středověké společnosti často považováno za běžný výchovný prostředek, některé ženy se vůči hrubému týrání snažily bránit. V některých případech to dokonce vedlo až k soudním procesům, kde ženy své manžely žalovaly před soudem. Je ale potřeba zdůraznit, že počty žen, které se odvážily svému muži postavit před soudem jsou nejspíše o mnoho nižší než počty těch, které násilné chování svého partnera mlčky snášely. V této části práce se zaměřím na konkrétní případy partnerského násilí. Budu se věnovat tomu, jaké situace partnerské násilí vyvolávaly, jak se k násilí oběti stavěly a jaké byly výsledky jednotlivých soudních sporů.

Jako první uvedu případ Doroty z Miličina, jenž pochází z českého prostředí a odehrál se roku 1482. Popis jeho průběhu je zapsán v protokolech pražských administrátorů. Jistá paní Dorota zažalovala svého muže, kramáře Vacka, před soudem pražského administrátora a požadovala rozvod. Rozvod požadovala nejen z majetkových důvodů, ale zejména kvůli brutálnímu napadení jejím vlastním manželem.²¹² Ten měl svou ženu uhodit sekyrou do hlavy během toho, co se pohádali. Vacek se během soudního řízení přiznal, že svou ženu často bil a že ji opravdu uhodil sekyrou do hlavy. Fyzicky napadnout a zbít ji měl jednou dokonce pouze proto, že mu měla jeho žena nadávat. Zároveň se nechal slyšet, že ji navíc zranil nožem na stehně.²¹³ Navíc se v tomto případě jednalo i o údajném pokusu o otrávení partnera přidáním jedu do jídla. Pokus o otrávení jídla nakonec nebyl nijak potvrzen a muž ve své výpovědi řekl, že „o trávení potravin, že nic nevím, aniž nejsem vinen.“ Muž se tedy k většině nařknutí přiznal, ale zároveň se nechal slyšet, že se rozvést nechce a raději by se svou manželkou zůstal, protože jí slíbil věrnost: „item k rozvodu manželsví pravím, že toho nežádám, než já chci s ní rád býti, jakož jsem slíbil věrně a pravě.“ Útok nožem následně zlehčoval tím, že mělo jít pouze o žert: „Item o noži v stehno pravím, že jsem to v žertu udělal, bere Boha na pomoc.“²¹⁴ I přes to, že

²¹² DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a ZELENKA, Jan. *Přemyslovský dvůr: život knížat, králů a rytířů ve středověku*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. ISBN 978-80-7422-276-4. s. 163.

²¹³ KOPIČKOVÁ, Božena. *Žena Evropského středověku v zajetí své doby*. In: LENDEROVÁ, Milena a BEZECNÝ, Zdeněk. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. V Praze: Univerzita Karlova, 2002. ISBN 80-246-0375-6. S. 26.

²¹⁴ KOPIČKOVÁ, Božena. *Manželské spory žen pozdního středověku v protokolech ústředních církevních úřadů v Praze*. In: PÁTKOVÁ, Hana. *Ženy ve středověkých berních rejstřících*. In: PEŠEK, Jiří a LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. ISBN 80-902151-1-4. s. 63.

se muž doznal nejen k útoku sekýrou a nožem, ale i k častému bití své partnerky, byl rozvod zamítnut a bylo rozhodnuto o zachování svazku. Vacek byl pouze pokárán kvůli tomu, že použil sekýru (jakožto železný a těžký předmět). Církevním soudem mu bylo doporučeno, že měl místo kovových předmětů používat spíše dűtky a hole, případně svou ženu tahat za vlasy, když bude třeba ji usměrnit.²¹⁵

Rozluky manželství nebyly ve středověku ani časté, ani snadno dosažitelné. K rozvodu docházelo jen zřídka, a to jen pokud k tomu byl pádný důvod (např. v případě neplodnosti jednoho z partnerů...). Ovšem domácí násilí za pádný důvod k anulaci manželství většinou považováno nebylo.²¹⁶ Zmíněný soudní případ ukazuje, že bylo partnerské násilí zcela běžné, tolerované a zdaleka nebylo dostatečným důvodem pro rozvod partnerů. Dbalo se pouze na to, aby bylo trestání partnerek přiměřené a nevedlo k manželčině smrti či závažnému zmrzačení. Kromě násilného chování ve vztahu často nebyl pádný důvod pro rozvod ani vážná nemoc jednoho z partnerů. To ukazuje případ paní Marty, která se roku 1463 obrátila na církevní soud s poměrně neobvyklou žádostí o rozvod. Chtěla se rozvést se svým manželem, který vážně onemocněl a objevily se u něj příznaky lepry. Soud ovšem její žádost zamítl s tím, že je její povinnost se o nemocného manžela starat.²¹⁷ Obavy z nějaké nakažlivé nemoci či fakt, že žena nechtěla o nemocného muže pečovat tedy také nebyly dostatečně dobrým důvodem pro rozluky.

Jako druhý příklad z Českého prostředí zmíním případ pražského měšťana Mařika řečeného Menkase a jeho manželky. Tento případ z roku 1380 je zapsán ve Vizitačním protokolu Pražského arcijáhna z let 1379-1382. Dle tohoto protokolu měl zmíněný Mařík každodenně bít a týrat svou manželku, a to i přes to, že ona k němu měla být vždy milá a vlídná. Měl ji vyhrožovat smrtí a nechovat se k ní dobře. Útoky na manželku se stupňovaly a nabývaly na intenzitě. Nakonec se na ní jednoho dne dopustil takového násilí, že na následky útoku jeho žena po přijetí posledního pomazání podlehla.²¹⁸

Jako další český případ zmíním spor Hanuše a jeho ženy Doroty. V 60. letech 15. století před soudem svého muže žalovala paní Dorota. Její manžel kameník Hanuš se ji měl ze

²¹⁵ DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a ZELENKA, Jan. *Přemyslovský dvůr: život knížat, králů a rytířů ve středověku*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. ISBN 978-80-7422-276-4. s. 163.

²¹⁶ Tamtéž, s. 163.

²¹⁷ KOPIČKOVÁ, Božena. *Manželské spory žen pozdního středověku v protokolech ústředních církevních úřadů v Praze*. In: PÁTKOVÁ, Hana. *Ženy ve středověkých berních rejstřících*. In: PEŠEK, Jiří a LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. ISBN 80-902151-1-4. s. 64.

²¹⁸ KOPIČKOVÁ, Božena. *Žena Evropského středověku v zajetí své doby*. In: LENDEROVÁ, Milena a BEZECNÝ, Zdeněk. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. V Praze: Univerzita Karlova, 2002. ISBN 80-246-0375-6. S. 26.

žárlivosti pokusit pobodat nožem a vyhrožovat ji zabitím. Dorota si sice přála se svým milovaným manželem zůstat a o rozvod nežádala, ale bála se, že ji Hanuš zabije. Církevní soud ženě doporučil, že pokud nebude mít někoho, kdo by dohlédl na její bezpečnost, by u svého manžela neměla zůstat.²¹⁹ Tento případ ukazuje, že se ženy v některých případech domohly spravedlnosti a podařilo se jim od násilného partnera odejít a byla jim soudem schválena rozluka manželství. Rozluky se nejčastěji povolovaly, pokud soud uznal, že je žena v takovém ohrožení, že by jí to mohlo stát život.

Jako poslední případ z českého prostředí zmíním příběh Jiřího Ferruse a jeho manželky. Tento případ byl projednáván před městským soudem v Brně a skončil potrestáním násilnického partnera a rozlukou manželství. Dobře zajištěný měšťan Jiří Ferrus velmi krutě a často týral svou manželku. Měl ji nelidsky bít, vláčet ji za vlasy po domě a šlapat po ní. Jeho útoky se zhoršovaly a dívka se bála o svůj život. Jeho nevěsta byla opravdu velmi mladá (její věk byl pouhých 10 let) a snažila se uniknout ze spárů svého tyranského muže tím, že se pokusila utéct zpět k jejím rodičům. Lidé v jejich okolí muže opakovaně nabádali k tomu, aby trestání své manželky umírnil. On však vždy odpověděl, že: „*jako hlava rodiny a pán své manželky ji může vychovávat, jak sám uzná za vhodné.*“²²⁰ Dívčina rodina se snažila omezit brutální útoky Jiřího domluvou, ale opravdu zakročili až poté, co se pokusil dívku uškrtit. Dívčini rodiče poté jeho chování ohlásili a zažalovali Ferruse před městským soudem. Soud uznal, že dívka hrozí opravdu velké nebezpečí ze strany jejího partnera a že by jí mohl Ferrus přespříliš ublížit nebo zabít. Manželství bylo tedy anulováno a dívence se podařilo ze vztahu včas odejít.²²¹

Dále popíši případ z Italského prostředí. Tento konkrétní případ z roku 1417 je zapsán v Boloňských soudních spisech. Jednalo se o událost, při níž došlo k prudké hádce mezi manželi. Muž měl poté v návalu vzteku hodit po své ženě plný džbán vína, což způsobilo ženě viditelné zranění a krvácení. Žena poté, s obavou o svou bezpečnost, utekla z jejich domu do domu sousedního. Tam měla sousedům sdělit, že potřebuje úkryt, neboť jí měl její manžel vyhrožovat dýkou, a proto musela utéci.²²² Tento případ zobrazuje nejen míru brutality, kterou

²¹⁹ KOPIČKOVÁ, Božena. *Manželské spory žen pozdního středověku v protokolech ústředních církevních úřadů v Praze*. In: PÁTKOVÁ, Hana. *Ženy ve středověkých berních rejstřících*. In: PEŠEK, Jiří a LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. ISBN 80-902151-1-4. s. 63.

²²⁰ FLODR, Miroslav. *Brněnské městské právo: zakladatelské období (-1359)*. Knižnice Matice moravské. Brno: Matice moravská, 2001. ISBN 80-86488-00-4. s. 269.

²²¹ Michaela ANTONÍN MALANÍKOVÁ, *Poručníctví nebo partnerství? Status manželky a majetkové spoluvlastnictví manželů ve středověkém Brně*. In *Theatrum historeae* 22 (2018). s. 37-38.

²²² Dean T., *Domestic violence in late-medieval Bologna*, *Renaissance Studies*, 18 (2004), s. 532.

mohl partnerský konflikt mít, ale ukazuje i atmosféru strachu a bezmoci, kdy žena hledá pomoc v sousedním domě.

I přes to, že výchova skrze fyzické tresty partnerek byla právně umožněna pouze mužům, vyskytují se případy, kdy se v roli útočnic objeví ženy. Dle popisu útoků je zřejmé, že ženy nejčastěji útočily na své manžely na místech v domě, které pro ně byly specifické – nejčastěji ložnice a kuchyně. Pokud se žena uchýlila k tomu nejhoršímu a svého muže zabila, učinila tak nejčastěji během jeho spánku nebo otrávením jídla během vaření.²²³ Ženské násilné činy byly obvykle přijímány mnohem hůře a byly interpretovány jako narušení genderového pořádku. Znamenaly totiž narušení mužovi autority a nadřazeného postavení. S tímto tématem souvisí druhý případ z Italského prostředí. Jedná se o Boloňský případ z roku 1398, kde bylo zahájeno řízení proti Ursolině. Tento případ je výjimečný tím, že žalovanou osobou nebyl muž, ale žena. Ta měla mít údajně značný podíl na smrti svého manžela Carla da Castella. Měla jej surově napadnout, silou přitlačit zády na lavici a několikrát udeřit jeho hlavou o přilehlou zeď. Poté ho měla ještě udeřit do boku ratištěm kopí. Na následky těchto zranění měl Carlo da Castella zanedlouho zemřít. Ursolina u soudu obvinění popřela a naznačila, že bylo jejich manželství bezproblémové a že se o svého manžela pečlivě starala. Měla tak činit i během jeho dlouhotrvající nemoci, na kterou podle ní podlehl. Dále také pro obžalovanou hrál fakt, že nikdo neviděl žádné modřiny na mužově těle. Navíc měl být muž o mnoho vyšší a robustnější a bylo by tedy nepravděpodobné, že by jej Ursolina přeprala a usmrtila. Ursolina byla shledána nevinnou, protože pro odnětí její svobody by bylo třeba dvou očitých svědků mužových zranění.²²⁴ Je tedy otázkou, zda Ursolina svého manžela opravdu zabila, či se na jeho smrti alespoň podílela, nebo neměla s jeho smrtí žádnou spojitost.

Dále zde popíši pět případů z Anglického prostředí. Jako první zmíním případ, kde násilné chování vedlo až ke spáchání vraždy. Roku 1271 měl Walter le Bedel of Renhold zavraždit svou ženu po tom, co se domlouvali ohledně výživného na jejich dítě. Po velkých neshodách a častých fyzických útocích v manželství se od sebe měli manželé odloučit a Walter měl přispívat na výživu svých potomků, kteří zůstali v péči jejich matky. Ještě před tím, než se spolu na výši výživného ten den domluvili, ji ale Walter silně uhodil do hlavy a pobodal nožem.

²²³ Tamtéž, s. 533.

²²⁴ Tamtéž, s. 538.

Jeho žena na následky zranění způsobené tímto brutálním útokem zemřela a Walter její tělo vhodil do řeky.²²⁵

Druhá zmínka o násilném chování v manželství se vyskytuje v případě z roku 1439. Joan Mayster nemohla již dále vydržet to, jak ji její manžel Henry dlouhodobě brutálně týral. Velmi krutě ji bil a své rány pěstí mířil na ženiny ruce, a záda. Svědci vypověděli, že ji měl jednou zbít natolik, že ji krev z ran na obličejí tekla až ke kotníkům a na zem. Henry své týrání stupňoval a později to začalo vyvolávat obavy i u jeho blízkých a rodinných příslušníků. Henry si ale stál za tím, že je jeho chování správné a bylo nutné manželku usměrnit²²⁶

Další žádost o rozvod podala roku 1395 Margaret Nettfield, která svého manžela nařkla z příliš krutého chování. Její manžel Thomas se naopak bránil, že bylo jeho chování přiměřené a žena si trestání zasloužila. Margaret vypověděla, že ji muž velmi bil a v jednom případě ji měl dokonce týrat tak moc, že ji zlomil kost v paži. Poté ještě dodala, že ji jednou napadl nožem a ona před ním musela utéct z jejich domu ven na ulici. Thomas tato udání nepopřel a k činům se přiznal, ale hájil se, že bylo jeho jednání opodstatněné a jeho úmysly byly čisté a čestné. Potřeboval totiž usměrnit její špatné chování a napravit chyby, kterých se dopustila. U soudu měla Margaret svědkyně, které dosvědčily, že bylo Thomasovo chování příliš kruté. Naopak Thomasovi mužští obhájci si stáli za tím, že byl Thomas v právu svou ženu pokárat. Církevní soud naznal, že Thomasovo chování vůči jeho ženě není pádným důvodem k rozluce manželství a žádost o rozvod byla zamítnuta. Pouze na muže soud apeloval, aby svou ženu fyzicky napravoval a trestal opravdu pouze tehdy, bude-li to třeba a nemá tak jednat ve vzteku nebo z nenávisti vůči své partnerce. Margaret dostala doporučení, že se má ke svému manželovi chovat poslušně a skromně, aby svého manžela zbytečně nehněvala a nedávala mu důvody k tomu, ji kárat a trestat.²²⁷

Další případ brutálního násilí v Anglii zažila Margery de Devoine roku 1349. Richard měl svou ženu často bít v oblasti hlavy, krku a ramen a Margery měla po svém těle rozsáhlé modřiny. Jednou ji měl uhodit do hlavy a obličej tak silně, že své ženě vyrazil oko z důlku. Richardova hrůzného chování si všimli sousedé a zavolali pro Margery doktora, aby ji vyšetřil. Ovšem její manžel si přítomnost lékaře nepřál a vyhrožoval, že pokud vstoupí do jeho domu

²²⁵ SALISBURY, Eve – DONAVIN, Georgiana – LLEWELYN PRICE, Merrall (eds.). *Domestic Violence in Medieval Texts*. Florida, 2002. ISBN 0-8130-2442-0. p. 10.

²²⁶ Tamtéž, p. 46.

²²⁷ Tamtéž, p. 63-64.

a pokusí se vyšetřit jeho ženu, zlomí mu ruce i nohy. Žena si tedy musela poradit sama, bez odborné pomoci a rány se hojily bez lékařského dozoru.²²⁸

Jako poslední případ Anglického násilného partnerství zmíním vztah Roberta Lonesdale a jeho manželky Joan. Ti měli nešťastné manželství, které bylo plné agresivity a Robertova násilného chování. Jednou měl svou ženu napadnout a uhodit ji velmi silně do tváře, čímž na ni zanechal značné pohmožděniny. To nebyl jediný případ mužova násilného chování. Rodinná služebná dosvědčila, že ji muž bil například i během toho, co společně seděli u stolu. Jeho násilné chování se stupňovalo a jeho kruté útoky zastavila až jeho příbuzná Alice, když se pokusil svou ženu zabít dýkou. Žena tento pokus o vraždu přežila, ale Robert ji při svém útoku stihl zlomit ruku a holenní kost. Svědci událostí a příbuzní páru vypověděli, že byla jeho žena Joan poslušná, a i přes to ji manžel takto krutě týral. Například když ženu několikrát uhodil do hlavy kvůli tomu, že Joan půjčila nějaké peníze její přítelkyni Petronelle Russel. Muže rozzlobil fakt, že se jej žena nepřišla dovolit a půjčila ji peníze ze své vlastní vůle. Finance a majetek byl totiž zcela v rukou muže a Joan se tedy podle něj dopustila velkého přestupku a měl právo ji potrestat. Lidé v okolí se shodli na tom, že Robert nebyl v právu se svou ženou takto zacházet, protože se k němu chovala dobře a jeho chování bylo nespravedlivé a příliš kruté. Tyto okolnosti donutily Joan roku 1509 utéct z domu, protože se bála o svůj život.²²⁹

Jako poslední popíši případ z Francouzského prostředí. I v něm mělo domácí násilí bohužel za následek smrt jednoho z partnerů. Stalo se tak ve Francii roku 1555. Tehdy měl muž, který měl velké problémy s pitím alkoholu, hrubě napadnout svou manželku po tom, co se ostře pohádali. Potyčka byla tak hlasitá, že vzbudila obavy u jejich služebného. Ten se šel podívat, jestli je vše v pořádku. Pán domu mu poklidně odpověděl, že pouze trochu bije svou manželku a nic jiného se neděje. To služebného uklidnilo a odebral se zpět do svého pokoje. Druhý den ráno, když služebnictvo vstoupilo do mužovi ložnice byla žena i svým manželem nalezena mrtvá. Muž svou ženu nejspíše ubil k smrti a poté spáchal sebevraždu.²³⁰

Z výše zmíněných případů je patrné, že bylo partnerské násilí součástí velkého množství manželských svazků. Pokud ženy žalovaly své násilné partnery a žádaly soud o rozvod, bylo jim vyhověno pouze v případech, že bylo násilí tak brutální, že hrozilo přímé ohrožení ženina

²²⁸ BUTLER, Sara M. *The language of abuse: marital violence in later medieval England*. Later medieval Europe. Leiden: Brill, 2007. p. 136-137.

²²⁹ Tamtéž, p. 161-164.

²³⁰ CLASSEN, Albrecht. *The Power of a Woman's Voice in Medieval and Early Modern Literatures*. Berlin, 2007. ISBN 978-3-11-019941-3. p. 190-191.

života. V ostatních případech soudy nanejvýše muže pokáraly a doporučily mu neužívat těžké či ostré nástroje. Téměř ve všech konkrétních případech muži ospravedlňují své násilné chování vůči manželkám tím, že si ženy trest zasloužily, potažmo že uznali za vhodné ženu fyzicky usměrnit.

5. ZÁVĚR

Tato bakalářská práce si kladla za cíl prozkoumat fenomén partnerského násilí v období pozdního středověku a interpretovat jeho podoby v dobových textech. Analýza ukázala, že násilí mezi partnery, především násilí mužů vůči ženám, bylo ve středověké společnosti častým jevem a bylo vnímáno jako běžná součást každodenního života. Nejčastěji popisovanou formou násilí bylo násilí fyzické, jehož užití bylo nejčastěji obhajováno jako vhodný prostředek k usměrňování, nápravě či výchově manželek. Církevní i světské autority tolerovaly fyzické trestání žen, pokud bylo prováděno za účelem udržení pořádku v domácnosti a nevedlo k těžkému poranění či usmrcení ženy. Dbalo se také na to, aby muži k trestání nepoužívali kovové nástroje či zbraně, ale raději použili hole, proutky, či vlastní ruce.

Z konkrétních případů partnerského násilí zachycených v soudních sporech je patrné, že se ženy v některých případech snažily násilnému jednání svých partnerů čelit, ať už útekem z domácnosti či dokonce žalobou u soudu. Rozhodnutí soudu ale častokrát spočívalo pouze v napomenutí násilníka a doporučení mírnějších forem trestů, ne v rozvedení manželů. Tyto případy rovněž odhalují brutalitu násilí, které v některých případech vedlo až ke smrti jednoho z partnerů.

Práce dále ukázala, že mezi prameny normativní a krásné literatury existují rozdíly v zobrazování násilí ve vztazích a v zobrazení tradičních genderových rolí. Texty normativní popisují tradiční genderové role, kdy je mužovou povinností svou ženu milovat, ale zároveň ji vychovávat a držet nad ní ochrannou ruku. Trestání je zde vyobrazeno jako vhodný prostředek k trestu, ale zároveň je kladen důraz na to, aby bylo trestání mírné. Naopak krásná literatura často používá k popisu manželského soužití ironii a nadsázku. Partnerské násilí je zde často vyobrazeno velmi surově a je taktéž omlouváno potřebou manželku usměrnit. Potřeba potrestat manželku často vyplývala z toho, že žena převzala tradiční roli muže a začala v domácnosti vládnout. Zásadní roli pro utváření společenského postoje k partnerskému násilí sehrávaly také dobové genderové normy a stereotypy. V nich byl muž vnímán jako autorita ženy, kterému by měla být žena podřízená a poslušná. Spolu s poslušností ženy byl kladen důraz na věrnost a víru ve vztahu. Narušení těchto společenských rolí znamenalo narušení stabilního řádu.

Závěrem je třeba konstatovat, že byť nebylo partnerské násilí ojedinělým jevem a mohlo vyestkalovat až do velmi brutálních útoků, musíme brát v potaz, že jej nelze hodnotit z dnešního pohledu. Je důležité problematiku vnímat v rámci dobového kontextu a brát v potaz hieratické uspořádání společnosti, postavení žen a vliv církve na chod společnosti. Právě tyto faktory

zásadně ovlivňovaly nejen samotnou podobu manželských vztahů, ale rovněž definovaly i hranice násilí. Formovaly i míru přípustnosti násilí a možnosti, jak se proti němu mohly oběti bránit. Práce si tedy nekladla za cíl hledat agresory, kteří se na svých partnerech dopouštěli násilí, či se je pokoušet z dnešního pohledu morálně soudit. Jejím cílem bylo spíše zasadit fenomén partnerského násilí do širšího dobového kontextu a porozumět pravidlům a normám, které určovaly podobu manželského soužití.

RESUMÉ

This bachelor's thesis focuses on the issue of intimate partner violence during the late Middle Ages and analyzes how it reflected in contemporary sources. The aim of the thesis is to explore the extent to which violence occurred in marital relationships, the forms it most commonly took, and how it was perceived by medieval society. Based on an analysis of selected sources, the thesis compares normative literature with fictional texts, highlighting the differences in the representation and evaluation of violence within these two types of writing.

The analysis showed that violence between partners, especially violence by men against women, was a common phenomenon in medieval society and was perceived as a normal part of everyday life. The most frequently described form of violence was physical violence, the use of which was most often defended as an appropriate means of regulating, correcting or educating wives. Both church and secular authorities tolerated physical punishment of women as long as it was carried out for the purpose of maintaining order in the household and did not lead to serious injury or death of the woman. From specific cases of partner violence captured in court cases, it is evident that women in some cases tried to confront their partners' violent actions, whether by running away from home or even filing a lawsuit. However, the court's decision often consists only of admonishing the perpetrator and recommending milder forms of punishment, not divorcing the spouses. These cases also reveal the brutality of the violence, which in some cases leads to the death of one of the partners.

The work further showed that there are differences between normative and literary sources in the depiction of violence in relationships and in the depiction of traditional gender roles of men and women. While normative texts describe traditional gender roles, where it is a man's duty to love his wife, but at the same time to raise her and keep a protective hand over her. Punishment is depicted here as an appropriate means of punishment, but at the same time the punishment should be mild. On the contrary, literary works often use irony and exaggeration to describe marital cohabitation. Partner violence is often depicted very harshly here and is also excused by the need to discipline the wife. The need to punish the wife often resulted from the fact that women took over the traditional role of men and began to rule the household. Contemporary gender norms and stereotypes played a crucial role in shaping social attitudes towards partner violence. In them, men were perceived as women's authority, to whom women should be subordinate and obedient.

6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. ANTONÍN MALANÍKOVÁ, Michaela a BOROVSÝ, Tomáš. *Genderové aspekty sporů o čest ve středověku*. In: BOROVSÝ, Tomáš; JANIŠ, Dalibor; ANTOTNÍN MALANÍKOVÁ, Michaela a kol. *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno: Matice moravská, 2010. ISBN 978-80-86488-74-5.
2. BOCKOVÁ, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Utváření Evropy. Praha: Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-494-7.
3. BOURDIEU, Pierre. *Nadvláda mužů*. V Praze: Karolinum, 2000. ISBN 8071847755.
4. BRANCA, Vittore. *Merchant writers. Florentine Memoirs from the Middle Ages and Renaissance*. London: University of Toronto Press, 2015. ISBN 978-1-4426-3714-6.
5. BURIÁNEK, Jiří a PODANÁ, Zuzana (ed.). *Násilí tváří v tvář: zkoumání kalamitních podob partnerských vztahů*. Studie. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2023. ISBN 978-80-246-5260-3.
6. BURIÁNEK, Jiří; PIKÁLKOVÁ, Simona; PODANÁ, Zuzana. *Násilí na mužích. Sonda do zákoutí partnerských vztahů*. Praha, 2014. ISBN 978-80-7308-545-2.
7. BUTLER M., Sara. *The language of abuse: marital violence in later medieval England*. Later medieval Europe. Leiden: Brill, 2007. ISBN 9789047418955.
8. CLASSEN, Albrecht. *The Power of a Woman's Voice in Medieval and Early Modern Literatures*. Berlin, 2007. ISBN 978-3-11-019941-3.
9. DALIGAND, Liliane. *Násilí v partnerských vztazích*. Praha, 2004. ISBN 978-80-262-0718-4.
10. *Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-914-6.
11. DUBY, Georges. *Rytíř, žena a kněz: manželství ve Francii v době feudalismu*. Praha: Garamond, 2003. ISBN 80-86379-44-2.
12. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a ZELENKA, Jan. *Přemyslovský dvůr: život knížat, králů a rytířů ve středověku*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. ISBN 978-80-7422-276-4.
13. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. *Dvůr jako téma: výzkum panovnické společnosti v českém středověku – historiografie, koncepty, úvahy*. Práce Historického ústavu AV ČR, Monographia. Praha: Historický ústav, 2020. ISBN 978-80-7286-342-6.

14. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a ZELENKA, Jan. *Ženy a děti ve dvorské společnosti*. Práce Historického ústavu AV ČR. Řada A – Monographia. Praha: Historický ústav, 2015. ISBN 978-80-7286-236-8.
15. ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Každodenní život. 12. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7203-369-7.
16. FLODR, Miroslav. *Brněnské městské právo: zakladatelské období (-1359)*. Knižnice Matice moravské. Brno: Matice moravská, 2001. ISBN 80-86488-00-4.
17. GJURIČOVÁ, Šárka; KOCOURKOVÁ, Jana; KOUTEK, Jiří. *Podoby násilí v rodině*. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-416-3
18. GOETZ, Hans-Werner. *Život ve středověku*. Jinočany: H & H, 2005. ISBN 80-7319-025-7.
19. HOFFMANN, František. *České město ve středověku: život a dědictví*. Stopy, fakta, svědectví. Praha: Panorama, 1992. ISBN 80-7038-182-5.
20. KJELLSTRÖM, Anna. *Domestic Violence in the Middle Ages: an anthropological analysis of sex-specific trauma in five scandinavian skeletal assemblages*. In REGNER, E. – VON HEIJNE, C. - KITZLER ÁHFELDT, L. - KJELLSTRÖM, A. (eds.). *From Ephesos to Dalecarlia. Reflections on Body, Space and Time in Medieval and Early Modern Europe*. Stockholm, 2009. ISBN 978-91-89176-37-9.
21. KLAPISCH-ZUBEROVÁ, Christiane. *Ženy a rodina*. In: LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-682-4.
22. KRAS, Paweł a NODL, Martin (ed.). *Manželství v pozdním středověku: rituály a obyčaje*. Colloquia mediaevalia Pragensia. Praha: Filosofia, 2014. ISBN 978-80-7007-365-0.
23. LENDEROVÁ, Milena (ed.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Česká historie. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 9788071069881.
24. LENDEROVÁ, Milena a BEZECNÝ, Zdeněk. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. V Praze: Univerzita Karlova, 2002. ISBN 80-246-0375-6.
25. LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana a ČADKOVÁ, Kateřina (ed.). *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006)*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. ISBN 80-7194-920-5.
26. LE GOFF, J. C., SCHMITT, J. *Encyklopedie středověku*. Praha, 2002. ISBN 978-80-7429-130-2.

27. LE GOFF, Jacques (ed.). *Muži a ženy středověku*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-377-1.
28. LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-682-4.
29. MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana; TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí. Oběti partnerského násilí, násilí mezi rodiči očima dětí, pachatelé partnerského násilí*. Praha, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4.
30. MEZNÍK, Jaroslav. *Lucemburská Morava: 1310-1423*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-363-0.
31. Michaela ANTONÍN MALANÍKOVÁ, *Poručníctví nebo partnerství? Status manželky a majetkové spoluvlastnictví manželů ve středověkém Brně*. In: *Theatrum historeae* 22 (2018).
32. NODL, Martin a SOMMER, Petr (eds.). *Jeden den ve středověku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014. ISBN 9788074223563.
33. OTIS-COUR, Leah. *Rozkoš a láska: dějiny partnerských vztahů ve středověku. Kulturní historie*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-542-9.
34. PEŠEK, Jiří a LEDVINKA, Václav. *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996. ISBN 80-902151-1-4.
35. PIKÁLKOVÁ, Simona; PODANÁ, Zuzana; BURIÁNEK, Jiří. *Ženy jako oběti domácího násilí. Sociologická perspektiva*. Praha, 2015. ISBN 978-80-7419-189-3.
36. PERNOUD, Régine. *Žena v době katedrál*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 8070215445.
37. Pavla POSPÍŠILOVÁ, *Násilí ve šlechtických manželstvích v období baroka: Causa Karla Adama z Mansfeldu*. In: *Theatrum historiae* 8 (2011).
38. Pavlína RYCHTEROVÁ, *Žena a manželství v díle Tomáše ze Štítného*. In: *Mediaevalia Historica Bohemica*, č. 6, 1999.
39. SALISBURY, Eve; DONAVIN, Georgiana; LLEWELYN PRICE, Merrall (eds.). *Domestic Violence in Medieval Texts*. Florida, 2002. ISBN 0-8130-2442-0.
40. Trevor DEAN, *Domestic violence in late-medieval Bologna*, In *Renaissance Studies*, 18 (2004).
41. STOČESOVÁ, Veronika a ČÁP, David. *Psychoterapeutická práce s původci domácího násilí: zvládnutí vzteku, agrese a násilných projevů*. Praha: Portál, 2020. ISBN 978-80-262-1655-1.

42. STEJSKAL, Jan. *Žena tématem visitačního kázání v mužském klášteře v první polovině 15. století*. In: LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana a ČADKOVÁ, Kateřina (ed.). *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006)*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. ISBN 80-7194-920-5.
43. VOŇKOVÁ, Jiřina a SPOUSTOVÁ, Ivana. *Domácí násilí z pohledu žen a dětí: právní stav k 1.1.2016*. 3. přepracované vydání. Praha: proFem, 2016. ISBN 978-80-904564-5-7.
44. ZANETTI DOMINIQUES, Lidia; CARAVAGGI, Lorenzo; PAOLETTI M., Giulia (eds.). *Women and Violence in the Late Medieval Mediterranean, ca. 1100-1500*. New York, 2022. ISBN 978-0-367-56570-1.
45. Vláda České republiky. *Vláda dnes vyslovila souhlas s návrhem na ratifikaci Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí* [online]. 21. června 2023. Dostupné z: <https://vlada.gov.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/aktuality/vlada-dnes-vyslovila-souhlas-s-navrhem-na-ratifikaci-umluvy-rady-evropy-o-prevenci-a-potirani-nasili-na-zenach-a-domaciho-nasili-206582/>. [citováno 21. 5. 2025].

PRAMENY

1. BOCCACCIO, Giovanni. Radovan KRÁTKÝ a Josef BUKÁČEK. *Dekameron*. Praha: SNKLHU, 1959. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:68ad0da0-b665-11e2-ada5-005056825209>.
2. HUS, Jan. *O manželství*. In: NECHUTOVÁ, Jana (ed.), MALÁ, Jana (ed.). *Mistr Jan Hus v polemice a v žaláři: překlady, komentáře a poznámky*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-210-9324-9.
3. LOMNICKÝ, z Budče Šimon: *Krátké naučení mladému hospodáři: kterak by netoliko sám sebe, manželku svou i čeládku, i své všecko hospodářství užitečně spravovati a živnost svou vésti: ale také jaký by býti, v moudrosti a jiných ctnostech prospívati a čeho se kdy varovati měl*. Praha, 1862.
4. MERTLÍK, Rudolf; VIDMANOVÁ, Anežka; MÉZL, Zdeněk. *Carmina scholarium vagorum: Písňe žáků darebáků*. Praha: Svoboda, 1970.
5. *Satira o ševcích*. In: PATERA, Adolf, ed. *Hradecký rukopis*. Praha: Matice česká, 1881.

6. ŠTÍTNÝ ZE ŠÍTNÉHO, Tomáš: *Knižky sestery o obecných věcech křesťanských*. In: ERBEN, Karel Jaromír (ed.): *Tomáše ze Štítného Knížky sestery o obecných věcech křesťanských*. Praha, 1852.
7. TICHÁ, Zdeňka. *Veršované skladby Neuberského sborníku*. Práce ČSAV. Sekce jazyka a literatury. Praha: ČSAV, 1960.
8. VILIKOVSKÝ, Jan. *Próza z doby Karla IV*. 2. vyd. Nové cíle. Praha: Sfinx, 1948.
9. VILIKOVSKÝ, Jan. *Staročeská lyrika*. Praha: Melantrich, 1940.
10. Z PERNŠTEJNA, Ludvík. *Naučení rodičům*. Stará Říše na Moravě: Marta Florianová, 1928.
11. Z ROŽMBERKA, Perchta. Jaroslav PORÁK a Anna SKÝBOVÁ. *Listy bílé paní rožmberské*. Praha: Panorama, 1985.
12. ŽÍDEK, Pavel. *Spravovna*. Historický archiv České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Praha, 1908.